

ERDÉLYI IRODALMI SZEMLE

SZERKESZTI
DR. BORBÉLY ISTVÁN.

TARTALOM:

	Oldal
Tanulmányok.	
<i>Dr. Kristóf György</i> : Kriza János	145
<i>Dr. Borbély István</i> : Balogh Endre	152
<i>Dr. Kuncz Aladár</i> : „A valuta”	155
<i>Dr. Csűry Bálint</i> : Centennáris Jókai-irodalom Erdélyben	159
<i>Dr. Nagy Sándor</i> : Arany „Toldi”-jának egy szerkezeti sajátága	163
Adalékok Erdély régi történetéhez	167
<i>Dr. Bitay Árpád</i> : Virág Benedek és a román irodalomtörténet	178
Különfélék:	181
<i>Dr. György Lajos</i> : Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája (1919—1924), I. közlemény	185

CLUJ—KOLOZSVÁR

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
KIADÁSA.

Megjelenik évenként tizszer, minden hó 10-én.

Tájékoztató.

Az *Erdélyi Irodalmi Szemle* célja irodalmi téren fenntartani, ápolni és fejleszteni a történeti magyar kulturát itt Romániában.

Ebben a közös magyar munkában a dolgozók között nem ismerünk el semmiféle különbséget. A fajunkért és közművelődésünkért való törhetetlen elhatározásban és munkában rang és felekezeti különbség nélkül mind egyek vagyunk. A mindennapi élet tülekedő vásárjában az Erdélyi Irodalmi Szemle közös temploma akar lenni minden tiszta törekvésnek, amely építő és magyar; viszont ostroma lesz minden szándéknak, amely akár bennünk, akár körülötünk rombolni akar. Hazánk törvényeinek lojális tiszteletbentartása mellett nemzetiségünk s történeti magyar kulturánk tiszteletbentartása és tartatása azon hármasszó, mely e folyóirat hivatását jelzi.

Tartalom szerint közöl e folyóirat tanulmányokat, ismertetéseket és bírálatokat.

Az Erdélyi Irodalmi Szemle főmunkatársai voltak 1924-ben: Dr. Abrudbányai Ede, dr. Balázs András, dr. gróf Bethlen György, dr. Biró Vencel, dr. Bitay Árpád, dr. Csűry Bálint, dr. Dékány Kálmán, dr. Ferencz József, dr. Grandpierre Emil, dr. Gyárfás Elemér, dr. György Lajos, dr. Hirschler József, dr. Jakabffy Elemér, Kelemen Lajos, dr. Kristóf György, dr. Makkai Sándor, dr. Moldován Gergely, Rass Károly, Reményik Sándor, Szabolcska Mihály, dr. Szentiványi József, dr. Széll Kálmán, dr. Tavaszy Sándor, Trefán Leonárd, dr. Varga Béla, kik munkásságukkal tovább is támogatják folyóiratunkat.

Az Erdélyi irodalmi Szemle a „Minerva” irodalmi és nyomdai műintézet r. t. kiadásában jelenik meg, de a cikkek irányáért és tartalmáért egyedül a szerkesztő és az egyes cikkírók a felelősek.

A lap szellemi részét illető minden közlemény dr. Borbély István szerkesztő tanár (Cluj—Kolozsvár, Unitárius kollégium) címére küldendő.

A kiadóhivatalt érdeklő összes levelek, valamint az összes pénzküldemények a kiadó „Minerva” r. t. címére (Cluj—Kolozsvár, Str. Baron L. Pop, volt; Brassai utca 5.) küldendő.

Megjelenik évenként 10 füzetben, füzetenként 3 ívnyi terjedelemben.

Előfizetési ára bérmentes küldéssel: Romániában egész évre 250 lej; külföldön 300 lej.

ERDÉLYI IRODALMI SZEMLE

HAVI FOLYÓIRAT

Megjelenik minden hónapban július és augusztus kivételével.	SZERKESZTI Dr. BORBÉLY ISTVÁN TANÁR.	Szerkesztőség: a szerkesztő címén Cluj—Kolozsvár, Unitárius Kollégium. Kiadóhivatal: a „Minerva” r. t. címén Cluj—Kolozsvár, Str. Baron Pop (volt Brassai-utca) 5. szám.
Előfizetési ára egész évre belföldön 250 lej; külföldön 300 lej.		

KRÍZA JÁNOS.

Én most a székely népet költetem, költőn helyettem — ez egy kissé kényelmes dolognak látszik ugyan, de hadd próbálják hát más székelyek is utánam, Kríza—Gyulaihoz (1862. jul. 11.). Vadrózsák 1911. é. kiad. II. k. 383. l.

Halálának ötvenedik évfordulója (márc. 26.) a kegyeletes ráemlékezésnek több látható jelét váltotta ki. Utódai annak az ifjúságnak, amelyet egykor ő is oktatott és nevelt, a kolozsvári unitárius kollégium diákjai, ünnepélyt rendeztek tiszteletére. S kik mai munkásai annak a mezőnek, amelyen egykor ő is forgolódott és vezér volt, az *Unitárius Könyvtár* 2-ik füzete gyanánt kiadták dr. *Versényi György* nagy szorgalommal és gondosan megírt Kríza jellemzését a *Budapesti Szemléből*. Több napilap is ráirányította a figyelmet a Kríza életére és munkásságára. A rá gondoló és koszorúfonók seregéből nem hiányozhat folyóiratunk sem. Hisz első füzeteink még mint *melléklet* jelentek meg; melléklete annak a folyóiratnak, a *Keresztény Magvető*-nek, amelynek megindulása és fenmaradása épen a Kríza támogatásával történt. De figyelmen kívül hagyva ezt a különben is anyagilag és szellemileg teljesen önálló s pusztán csak formai viszonyt, túl a napi és a felekezeti alkalmosságán és szálon: szent kötelesség és biztató öröm e helyen is föl idéznünk a Kríza sajátosan erdélyi és mégis klasszikus alakját, pályáját.

Sajátosan erdélyi! Erdővidéken, Nagyajtán született, ott ismerte meg a betűt. Toroczkón, Székelykeresztúron és Kolozsvárt folytatta tanulmányait mindig mint eminens diák. Két évig a berlini egyetemnek volt hallgatója. Hazajöve elfoglalta a ko-

lozsvári unitárius egyházközség papi hivatalát, amellyel azonban erdélyi szokás szerint tanári teendők ellátása is együtt járt. A családi gondok hordozásán kívül nincs felekezetének, sőt fájának olyan közügye, ahonnan az ő munkássága hiányzott volna. Nemcsak nem hiányzott, de egyenesen előbbre vitte az ügyeket bölcs és mégis gyakorlati irányú buzgósága. A lelkiismeretes és fáradhatatlan tevékenység viszont megszerezte számára azt, ami után mások hasztalan szoktak lihegve futkosni, az elismerésnek, a becsülésnek pálmáját. Felekezete a püspöki méltóságot ruházta rá, a Magy. Tud. Akadémia s a Kisfaludy Társaság tagjai közé választotta. S a hivatali és külső kitüntetések és elismerések mellett személyiségének emelkedett és összhangzatos jellemvonásai biztosították számára a barátság, a rokonszenv egyéni és társadalmi melegét és ragaszkodását itthon és az Erdélybe sűrűn ellátogató angol és amerikai férfiak részéről.

Sajátosan erdélyi az ő pályája. Egy kicsi székely faluból a tudomány szomjuhozása, a műveltség keresése el-fölviszi a berlini egyetem falai közé. Már megválasztott pap, de még mindig diák marad, hogy egész fővel lehessen pásztor. Családjának gondviselője, hiveinek pásztora, az ifjúságnak nevelője. Istennek igéjét hirdeti s a népi ige szépségét gyűjtögeti. Az ifjúság előtt a kathedrán a dogmákat fejtegeti, de ha kell, hírlapíróskodik. Költő és nyelvtudós. Főpásztor, akinek hivatása az egyházi fegyelem épsége fölött szigorúan őrködni, de nagy lélek, aki a vétő egyházi szolgákat legfőlebb csak az áthelyezéssel inti javulásra. Addig keveri, osztja őket, amíg valahol csak beválnak.

Ilyen sokféle és emnyire egymástól különböző, sőt ellentétesnek látszó feladat elvégzése csak Erdélyben s csak az erdélyi ember vállára szokott súlyosodni. Az erdélyi embernek, akár főrangú volt, akár a pórosztályhoz tartozott, sohasem volt megadva az élet *egyirányú* folytatása. Ez a keleti kényelem, ez az egyirányúság előttünk, erdélyiek előtt, ismeretlen. Nálunk a falusi paraszt, a székely gazda is ezermester: földműves, kereskedő, iparos egy személyben. Jókai összes ezermesterei között előttem a legkedvesebb, mert legvalószínűbb, épen a székely *Czírjék* Boldizsár a *Damokosokban*. Főuraink is — a kevés emlékezetre érdemteleneken kívül — hasonlóképp rá voltak kényszerülve, hogy egyszerre legyenek gazdák és politiku-

sok, kardforgatók és tudósok, naív költők és ravasz diplomata-
ták. S a közép osztály, az u. n. szellemi munkások, a hono-
ratorok? Gondoljunk csak az Apáczaiak, Páriz Pápaik, Szász
Károlyok, a Brassaik és Buczy Emilek példájára, akiknek cso-
portjába tartozik Kriza is. Mi jellemzi őket? Mi a közös vonás
pályájukban? Először is a hivatali teendők égő lelkiismerettel
hordozása. De azon túl és azon felül a *polihisztorság*. Az er-
délyi embernek, úgy tetszik, csak Briareusként lehet és szabad
élni. Száz ésszel s kétszer annyi karral kell dolgoznia, és pedig
nem immel-ámmal, de egész férfiúként. Innen az erdélyi ember
önbizalma, olykor hetykesége, amelyet Kriza is megpendít
egyik versében:

Valamihez kezem fog,
Mint a villám haladok.
Egy legény is velem ma
Vesdit nem dolgozhatna.

(Vadrózsák, 1911, é. kiadás. I. k. 416 l.)

E sokirányú munka teljesüléséből származik az erdélyi
magyar lélek önbizalma, elszántsága. De ezzel áll kapcsolat-
ban a Gyulai Pál és Kemény Zsigmond által annyiszor emle-
getett erdélyi makacsság és különtség is. Ők maguk is példái
ennek a makacsságnak és különtségnek. De vajon nem talál-
kozunk-e e makacssággal és különccséggel lépten nyomon Er-
dély történetében és társadalmi életében egyaránt. Bárótzsi és
Kún Kocsárd, a százéves Brassai vagy az élet delén kidőlt
Seprődi János nem épen idevágó példák?

Pedig a számot ugyancsak lehetne szaporítani. S ha az
erdélyi ember sorsát tovább vizsgáljuk ebben az irányban, elju-
tunk annak legmélyebb gyökeréig: a zordon tragikumig. A
tehetségében és teljesített sokirányú becsületes munka önérzé-
tében bízó lélek makacsul ragaszkodik a maga axiomáihoz,
igazához. De az élet elkülöníti, különccé teszi. S már ez maga
is, a Mikes Kelemenek sorsa, tragikus. Avagy nem tragikus-e
annak a keletet és nyugatot bejárt enyedi tanárnak a pályája,
aki ragaszkodva elveihez, java munkaerejével nyugalomba lép
s kereken huszonöt éven át még a háza kapuját se lépi át?
S hány Décsei Károlyt — így hívták — lehetne még felsorolni
akár a távolból, akár a közvetlen közelből. De ismétlem, az
erdélyi tragikumnak ez a típusa csak szánalmas, de nem félel-

mes. Az elkülönülő néha abban a szerencsés helyzetben vari, hogy a sors kereke nem dörög át rajta, nem zúzza szét azonanl testileg-lelkileg. De ott van a Péchy Simonok és Teleki Mihályok, a Kőrösi Csomák és Désy Zoltánok hosszú sora, félelmes tragédiája. Makacsságukban nem ugrottak félre a sors gördülő kereke elöl, összeomlásukkal tették teljessé azt az erdélyi tragédiát, amelyet irodalmunkban nem reális ok nélkül épen a székely népballadák és a Kemény Zsigmond regényei tárnak fel a lelket katharizsra döbbsentő erővel.

A Kriza szép pályája tipikusan erdélyi, de mentes ettől a döbbsenetes tragikumtól. Ezer kézzel s egy polihisztor rákészsülttségével dolgozik. De szívóssága nem fajult el makacssággá, sem önérzete különcködéssé. Pedig eredeti költeményeiben már Petőfi előtt a népies nemzeti iránynak hivatott művésze. S Vadrózsái valósággal meglepték az irodalom világát s az elismerésnek, a dicséretnek szokatlanul meleg üdvözléttel fogadta a két magyar haza: kritikusok és közönség egyaránt.

Aránylag nem nagy számú eredeti költeményeiben az indíték legtöbbször az erdélyi magyar-székely népélet köréből való. Kedves műfaja a szonett, az epigramma, ritkábban az óda, legtöbbször a lírai dal. Sohasem a túláradó érzelmesség, inkább a kedélyes reflexzió kap meg, amely még lírai dalaiiban is epigrammái csattanóval oldódik fel. A lírai előkészítő részben — épen mint a népdalban — nem egyszer ott ül még a Kölcsey—Bajzáék szentimentalizmusa, míg a feloldásban, a reflexziót jellemző csattanóban pajzán gúny és szatirikus csipkedés jut kifejezésre. Epigrammái és szatirái a görög-német klasszicizmus és a Kazinczy hatását mutatják s lírai költeményeinek is egy része. Ámde kivált az a hűsz dal, amelyiket a Vadrózsákba is felyett, de amelyek később a Kisfaludy-társaság kiadványában is helyet foglalnak, formában is népies nemzeti jellegűek, tartalomban pedig épen erdélyiek. Nehány verse, mint a *Hazatérő katona*, *Ének az elvetett magról*, *Erdővidék az én hazám* benne él az irodalmi köztudatban. Egyik költeménye meg épen népdallá vált a Szentirmay Elemér melódiájában:

A kis leány kertjibe
Rózsát szed a keblibe.
Nem tudja a kis szedő:
Maga legszebb rózsátó.

Akinek kereken másfélszáz eredeti és fordított verséből félszáz esztendő után is ennyi *eleven erő* hat ki egy nemzet lelkére, kultúrájára, az nemcsak korának, de a halhatatlanságnak is tudott írni, művész volt.

Eredeti verseinek is meg van a fontos szellemtörténeti értéke: Uniót, közsabadságot hirdettek s a népies-nemzeti irány előhírnökei voltak. A *Vadrózsák* nagy benső értékének jelzésére még elég puszta leírni vagy kimondani nehánynak a címét: *Kádár Kata, Kőműves Kelemenné, Barcsay*; vagy a mesék közül a *Két gazdag ember gyermeke*.

A *Vadrózsák* fontossága nyelvészeti és irodalomtörténeti. Gazdagította nyelvészeti ismereteinket a székely nyelvjárás tájzavainak tömegével, a székely szólások és kifejezések eredetiségével. Mert Kriza ebben is képviseli az erdélyi sorsot. A Kisfaludy-társaságot, Erdélyi Jánost *megelőzi* (már 1842-ben előfizetési felhívást bocsát ki a kész anyagra). Aztán pontos, lelkiismeretes gyűjtő, úgy, hogy gyűjtését nem kell revideálni. De erdélyi abban is, hogy várnia kellett a Mecenast, gróf Mikó Imrét, hogy művét kiadhassa. De a nyelvészeti jelentőségénél nagyobb a *Vadrózsák* esztétikai, irodalomtörténeti értéke. Rózsákat szedett össze olyan vidékről, amelyiket különösen a Királyhágón túlról ide néző szem kopárnak tartott. Kincset tárt föl, amelyik a legfejlettebb irodalomban is páratlan fényrel ragyog. Kincset tárt föl, amelyikben ott tündöklük a székelység lelkének és sorsának évszázadok távolán át is hozzánk szűrődő fénye, világot szórva nemcsak minden későbbi meseköltőnknek és balladairónknak, de még a *mesternek*, Arany Jánosnak is a szemei elé.

Amit alkotott, erdélyi módon, székelyül csinálta meg. Költészetének egyes elemeit az idő se örölte meg; gyűjtői tevékenységének lelkiismeretességét és kitűnő módszerét meg épen folyton-folyvást igazolja. Sőt épen a legújabb nyelv és történettudományi vizsgálatok egyre valószínűbbé teszik a hún-székely származás hagyományában való hitét és kultuszát is. Kriza a krónikák hún-székely genealogiáját nemcsak átvette és vallotta, de a népköltészet adataival mintegy igazolta és erősítette. És a legújabb kutatások (Gombócz, Hóman, gróf Zichy Béla) hasonló eredmény felé vezetnek, habár a bizonyítékokat nem a költészet naiv világából veszik.

Munkásságának méltánylásáért nem kellett az utókorra

apellálnia. Érdemét elismerték, magasztalták még élteben. De ő nem volt makacs. Közép útján haladt az életnek, mondja tanítványa és személyes ismerőse, a tudós Jakab Elek. „Keveset írt, de azon rajta volt a Múzsza csókja és édessége. Ritkán szólalt meg s mindig kérve, sürgetve, *sohasem dicsvágyból.*“ (Ugyanő: Kríza-album 22. l.) Meglehet, ha makacsabb, ha szellemének gazdagságát nagyobb dicsvággal szórja szét, alkotott volna még szebbet, még maradandóbbat; többet minden esetre. Azonban valami csodálatos bölcsesség kormányozta érzelmeit s nem esett a makacsság bűnébe; elkerülte a *hübrisz* okozta tragikumot, az erdélyi sors zordon elkülönülését s önemésztő tépelődését.

Kríza pályája tipikusan erdélyi, de tragikum és zordon-ság nélkül való. Úgy is mondhatnám: szerencsés. De minthogy nem véletlenségből, hanem bölcsességével, vallásosságával, szív-jóságával, emberszeretetével, röviden: a szellemnek csodálatos öntudatosságával maga rendezte szép harmóniába életének sokszerű ütemeit: pályájának fáradalmaival és fényét, örömét és bánatát, naphoz kötött s napi érdekű tetteit és el nem muló alkotásait ez a szó fejezi ki: *klasszikus.*

... Alig voltam diáknyi ember, mikor a *Vadrózsákból* olvasgatni kezdtem. S mikor arra voltam kíváncsi, hogy ki az a Kríza János, aki a székely nép ajakáról e rózsákat egybe-gyűjtögette, azt a kurta feleletet kaptam: unitárius püspök. E feleletre, hogy, hogy nem, ma sem tudom, de egy kép rajzoló-dott bele tudatomba Krízáról: egy nagyon nyugodt, egészen a fenségesig méltóságos arc, amelyiken a komoly tudományt s végtelenbe néző bölcseséget hirtelen ellepi valami halványpiros mosolygás s úgy szólítja maga elé a nótázó, balladázó falusi székelyeket. Ahogy a tölgy néz alá a tövénél illatozó ibolyára. Ilyennek *sejtettem* akkor őt.

Ma már *tudom*, hogy a Kríza személyének klasszicitása nem hirtelen felvillanó ösztönös *kép*, de élő és termékeny *valóság.*

* * *

Végül hadd mutassak rá most is s ezúttal épen a Kríza pályájára és emlékére gondolva arra a köteleességünkre, hogy folytatni kell azt, amit ő elkezdett a székely nép körében. A székely néplelket még nem ismerjük eléggé és minden vonatkozásában. A Kríza gyűjtötte *Vadrózsák* csak egy sziget (az

igaz, hogy rajta van Ceylon bűbája) a székely néplélek ismeretlen oceánjában. S van még mellette egy-két hasonló sziget. De azon túl csak zátonyok s ismeretlen hullámok. Pedig a romániai magyarságból mégis csak a székely nyelvjárás, a székely néplélek foglalkoztatta legtöbbit a tudományt (nyelvészetet, ethnográfusokat) és a költészetet. S ha így vagyunk a székelyek magyarságával, mennyi feladat tornyosul elénk a megyékben és a kapcsolt részeken? S e téren minden késedelem veszteség. Pedig már rég megmondta a fejér-nyikómelléki házasító dal is:

A vilóját akkó szödik,
Mikó reggel harmat fémlik.
Mett ha ekkó le nem szödik,
Gyöngye széne evátozik.

(Vadrózsák. 1911. é. kiadás I. k. 177. l.)

Igen, van még sok viola leszedni való.* Ha most nem szedik le, gyöngye színe elváltozik, elpusztul. S kik lehetnének a leszédésre inkább hivatottak, mint épen az érettebb ifjúság, a különböző felekezetek papjai és tanítói? Kríza is már ifjan hozzákezdett nagybecsű gyűjteménye anyagának összeszedéséhez s később is, mint pap és tanító állandóan folytatta. Ebben az egy gondban mégis makacsul kitartott — haláláig. Papok és tanítók s akiben az életnek ifjú ereje lüktet, folytassuk a Kríza munkáját! Ez a legszebb, legdícsőbb hála, amit emlékének adhatunk. Ő maga is azt hagyta testamentumul:

Próbálják más székelyek is utánam!

Dr. Kristóf György.

* Példának idézhetem a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* XIV. köteteként csak az imént kiadott *Nagyszalontai gyűjtést*. Budapest, 1924. XXXIII. + 370. lap.

BALOGH ENDRE.

Búcsúbeszéd ravatalánál, Kolozsváron, 1925. március 10-én, az Erdélyi Irodalmi Társaság nevében.

Az Erdélyi Irodalmi Társaság nevében kívánok elbúcsúzni megboldogult tagtársunktól és barátunktól.

Búcsúzni jöttem; szomorú tisztességtevésre.

Nem így képzeltük mi ezt, amikor 1922-ben őt tagjaink sorába választottuk.

Mi azt hittük, hogy azután az értékes és a legszebb reményekre feljogosító könyv után — *Hajótöröttek* volt a címe —, mellyel 1922 tavaszán egyszerre a legkiválóbb erdélyi magyar novellairók közé emelkedett, nem itt a földi elmulásnak fájdalmas helyén, hanem Társaságunk felolvasó ülésein fogunk vele találkozni. Azt hittük, hogy azok után a kisregények után, melyekből említett kötete drága gyűjteményt adott, majd meg fogja írni azt a nagy regényt, amelyet oly régóta várunk erdélyi szépíróinktól, s amelyre a megboldogult is oly nagy ambícióval készült. Abban a köszönő levélben, melyet taggáválasztatása után hozzám, mint az Erdélyi Irodalmi Társaságnak jelenlegi főtitkárához intézett, többek közt ezeket írta: „Most már tudom, hogy sokat kell élni és sokat kell szenvedni ahhoz, hogy valaki regényt írhasson. Én most már ott tartok, hogy látom azt, amit meg akarok írni és tudom, hogy hogyan kellene megírni azt a bizonyos regényt, melyre minden íróember reagondolt egyszer. Ha egészséget ad az Isten s némi szabad időt a kenyérgondok mellett, — talán megkísérlem én is. Az anyagom kész van hozzá. Székfoglalómat szeretném majd csak utána megtartani.“

A regény tollban maradt, a székfoglaló is elmaradt s a baráti és pályatársi üdvözlés helyett íme, búcsúzni jöttünk.

Óh, hogy ennek így kellett lenni! Óh, hogy szomorú végzetünk oly megváltozhatatlan kényszerrel nehezedik reánk!

Mert nemcsak Balogh Endre végzete volt e derékban kettétörés: erdélyi magyar sorsunk képe ez.

De nem fájó könnyemet elsírni jöttem én ide. Ami porból való, az porrá lesz; ami mulandó, azt fájdalomknak zokogó sírásai nem tudják elmulásában feltartóztatni.

Én nem az elmuló embert jöttem siratni, de köszönteni a megboldogultban a távozni kész halhatatlant.

Mert halhatatlan a lélek. Halhatatlan a jótett. Halhatatlan a nemes szándék.

És mennyi jótett, mennyi nemes szándék vette körül azt a 44 éves életet, mely e hült tetemben megnyugodott!

Én emlékszem rá még kolozsvári egyetemi éveinek mozgalmas idejéből, midőn mint ifjak, közös eszményekért küzdöttünk. Aztán távoli tanuja voltam annak a nagystílű közéleti küzdelemnek, melyet a megboldogult részben mint ügyvédjelölt, részben mint marosvásárhelyi önálló ügyvéd, Marostordamegyében Désy Zoltán, gr. Bethlen István, Urmánczy Nándor és Gál Sándor oldalán az 1900-as évek végén végigküzdött. Különösen Désy Zoltán volt Balogh Endrének vezére és eszményképe, kiről az *Ellenzék* hasábjain nem is olyan rég meglehangú, kedves megemlékezést írt.

E munkás, nagyratörő élet után aztán elkövetkezett Balogh Endrére is erdélyi magyar életünknek egyéni tragédiája: egy hosszú és nehéz betegség, mely egyfolytában 1916-tól 1919-ig tartott s amely nem egyszer oly súlyossá vált, hogy szerettei már a katasztrófától tartottak.

Éz is elmult. Legalább látszólag el. S a nagy betegségre pár évig tartó gyönyörű, virágzó élet következett.

Az első kísérletezések rég elfeledt évei után ekkor lett Balogh Endréből erdélyi magyar író. Ekkor írta a *Fehér rügy* c. kisregényt, ezt a sajtáságosan erdélyi tárgyú elbeszélést. Meg azt a szomorú történetet, hogy: *Megindul az iroda* . . . Aztán írt, írt szeretettel, ihlettel. S minden írásába belevitte erdélyi, székely lelkének végzetesen magyar érzelmeit. Témái mind bánatos, szomorú témák voltak. Olyanok, mint a mi erdélyi magyar életünk. Novelláiban az erdélyi magyar középosztálynak apró hajótöröttjeit írta le, a mi életünket, kik nevetni már régen elfeledtünk. Ebből a ránk, erdélyiekre oly jellemző faji komorság-

ből fakadt Balogh Endrének, mint írónak minden érzése, minden gondolata, minden meséje.

Az a nagy regény is, melyet csak vázlataiban hagyott ránk, ennek a derűtlen, ormótlan s már-már reménytelen erdélyi magyar életnek lett volna művészi ábrázolása.

A sors azt akarta, hogy e nagy regény, melynek megírására a mai erdélyi magyar szépírók között épen Balogh Endre volt a leghívatottabb, ne készüljön el soha. Így abban a pantheonban, melyet az erdélyi magyar génusz választott magának örök lakóhelyül, egy bevégzetlen élettel megint több lett.

De nem folytatom tovább. Nem részletezem, hogy mi mindent veszített Balogh Endrében az erdélyi magyar szépirodalom. A fájdalom elnyomja szavaimat.

Tavaszi reményeinkről ím, egy erős zöld ág letörött; íróink sorát megint egy üresen maradt hely törte át. Fogyunk, egyre fogyunk...

*

És most még egyszer megköszönve, elköltöző irótársunk, szép novelláidat; még egyszer elsíratva sok-sok félbenhagyott munkádat és tervedet; még egyszer keblünkre öelve mint jó barátot, — mi is elbocsátunk az örök élet útjára.

Isten veled, Isten velünk!

Dr. Borbély István.

„A VALUTA“

— P. Gulácsy Irén pályadíjnyertes színdarabja. —

A drámai műfajok változatos fejlődésében nem éreztelen a népszínműre egy pillantást vetni. A XIX. századi drámának jellegzetes válfajaként tűnt föl a múlt század eleji demokratikus mozgalmakban s a század végével azután ki is halt. Keletkezésében nagy része volt annak a nép felé való jóindulatu és lelkesült tájékozódásnak, amely demokratikus korszakunkat jellemezte s így e formailag amúgy is széteső elemeken nyugvó műfajnak sorsa már eleve egy múló korszak jellemnek élettartamához volt kötve. A népszínműt bizonyára elérte volna a teljes elmúlás, ha újabb irodalmunkban Gárdonyival és Möricz Zsigmonddal nem igyekezett volna létét azzal biztosítani, hogy a tiszta drámához közeledett, kiküszöbölte a jellegzetesen népszínműi elemeket (tendenciózus tárgy, betétek, úri osztályok szerepeltetése), behozta a mindvégig következetesen keresztül-vitt tájszólásos párbeszédet s a parasztlóknak önmagukért való reális és művészi ábrázolását. Ezzel a fordulattal a népszínmű a komoly drámai műfajok sorába lépett s új feladatok elé állította a közönséget, a színészeket és mindenekfelett magukat az írókat, akiknek már most egyesegyedül a magasabbrendű drámai érdekeket volt szabad szem előtt tartaniok.

Ebből az új helyzetből sok nehézség származik, amelyek minden népies tárgyú drámánál szinte törvényszerűen bukkannak föl. Előrelátható volt, hogy *P. Gulácsy Irén* darabjánál sem maradnak ki. Több tanulság kínálkozik abból, ha a régi népszínműből kibontakozó mai parasztdrámának ezeket a súlyos problémáit a Valutával kapcsolatban s a mi általános irodalmi és színházi viszonyainkra tekintettel sorjában szemügyre vesszük.

Első kérdés : a színházi nézőközörség. Tudjuk mindnyájan, hogy a népszínműnek diadalát annakidején a közönség lelkes együttlérézése pecsételte meg. A Szökött katona visszhangos

sikere nemcsak a budapesti Nemzeti színházat szilárdította meg egycsapásra, hanem hozzákapcsolta a közönség érdeklődését a magyar drámához olyan időben, amikor az idegen darabok épúgy elhatalmasodtak a színpadon, mint ma. Ezzel szemben meg lehet állapítani, hogy a mai parasztdráma alig tud közönséget csábítani. A parasztnok reális ábrázolását ugyancsak a közönség széles rétegei, amelyek még ma is könnyezni tudnak az elnyomott parasztleányon, a nagyvárosba került elhagyatott parasztn cselédlányon, meglehetősen hűvösen és érdeklődés nélkül fogadják, mert a paraszttársadalom önmagáért való, művészi ábrázolása szöges ellentétben van azzal a klisészerű, hamis elképzeléssel, amellyel a városi színházak nézőközönsége a népi életet és a népi lelket maga előtt beállítani szereti. Ezért természetesen nem hibáztathatjuk a nézőközönséget. A közönség csökönyös ellenszenvét az írónak kell áthidalnia azzal, hogy az új ábrázolásnak egyetemes tendenciájával, a kifejezésnek általánossá fokozott erejével kapcsolatot erőszakol ki témája és a nézőközönség között.

A másik probléma: a színészek ábrázolóképesége már sokkal kényesebb s nehezebben megoldható kérdés. A népszínmű kitermelt a színészekben egy különleges előadói iskolát, amely azonban a parasztdramára egyáltalában nem alkalmazható. Viszont a parasztdráma hiába reklamálja a maga stílusának megfelelő ábrázoló módszert. Színészeinket a naturalista színjátszó modor meglehetősen egyoldaluvá tette. Alakítóképeségeik kiaknázatlanul maradtak s mind kevesebb alkalmuk nyílt arra, hogy egyéniségüktől távoleső szerepeket alakító művészetükkel valószerűvé tehessenek. A parasztn reális alakítása igen sok tanulmányt igényelne, amire a mai színésznemzedéknek sem a színiiskola, sem a színházak alkalmat nem nyújtottak. Színészeink legnagyobb része nem ismeri a magyar nyelv tájszólásait úgy, hogy egy tájnyelven megírt darabnak pontos előadása mai színpadainkon szinte lehetetlen. Ugyanígy hiányoznak színészeinkben a sokoldalról jellemzett parasztnjellemek hű és művészi visszaadására a szükséges előtanulmányok. Ezeken a bajokon csak az segíthetne, ha a parasztdráma valahogyan divatba jönne, ha a sorozatos előadások, a színészekben való válogatás lehetősége, megengednék és kifizetnék a gondos színrehozást s a szerepeknek mélyreható tanulmányozását.

Ennyi nehézségen kell az írónak győzedelmeskednie, ha parasztdrámájának sikerét biztosítani akarja. Ha az előadásnak ezek a föltételei megvolnának, az íróra most már csak az a feladat várna, hogy az átalakulásban lévő parasztdrámának belső, műfaji problémáját oldja meg. Ennél a pontnál észrevételeinket csupán P. Gulácsy Irén Valuta c. darabjára összpontosítjuk.

A Valuta témája új, érdekes s az írónak egyéni élet-szemléletén alapszik. Azonkívül meg van annyi drámai súlya és jelentősége, hogy belőle komoly drámai küzdelem fejlőd-hessék ki. Eredeti címe: Napáldozatban volt. Ez a kissé novel-lisztikus cím jobban ráutalt a darab lényegére, mint a Valuta. P. Gulácsy Irén a háboru után elnéptelenedett falunak öreg paraszt-viveurjét látta meg s ennek a lelkében rejlő tragikus magvat akarta kibontakoztatni. A háboru javarészában kiölte a férgenerációt s ennek következtében természetesen lép-nek föl öregek, akik sajátos és lélektanilag érthető élni-akarással maguknak vitatják a fiatalok jogát: új pályakezdést, nagy idegkoncentrációt igénylő uralkodást az életen s ugyanezt a nietzschei akarat-többletet a szerelemben is. Az öreg malom-tulajdonos, aki vén fejére gőzmalmot épít, valutázással mér-hetetlen vagyona pályázik s a végén még azt is elhiszi, hogy élete napjának áldozatában termékeny szerelemre is képes: olyan háboru utáni öreg, akivel városok és falvak közéletében sűrűn találkozunk. Egy ilyen öreget a cselekmény fonala természetesen vezethet össze az élet jogát méltóbban képviselő fiatalokkal. A Valuta hőséneke esetében ez a drámai antipolus szerepe az öreg paraszt fiára esik. Így a küzdelem bensőbb, érdekfeszítőbb és fatálisabb. P. Gulácsy Irén a fiu alakját is jól képzelte el. Ez már tudja a háboru nagy tanu-lóságát, hogy az erő, a hatalom a türelmes újraépítésben rejlik. Apában és fiuban valósággal két világnézet ütközik össze. Teljessúlyú drámai probléma ez, amelyet a mellékalakok: a céda falusi lány-asszony, a züllött segédjegyző, a fiu ártatlan menyasszonya az író elképzelésében tevékeny egymásrahatás-sal bonyolítanak a végkifejlés felé.

Az elképzeléstől a megvalósításig, az írásmű koncepció-jától a színpad élőlebenséig azonban sokféle szemponttal kellett P. Gulácsy Irénnek leszámolnia, amelyeknek nem mind-egyikénél találta meg a célhozvivő megoldást. A parasztdráma

műfaji kettősége, a dráma és a népszínmű tisztátlan keveré-
dése a maga problémátikus mivoltában bentfeledkezett a darab-
ban, amelynek talán egyik legnagyobb hibája, hogy nem mert
erőskézzel megfogott, határozott vonalú dráma lenni, hanem
magával sodort sok oda nem való népszínműi elemet is. Lénye-
ges hibája a darabnak még az is, hogy alakjait inkább epikusan,
mint drámain jellemzi. Ebből ered terjengőssége, lassú tempója.

Mind olyan hibák ezek, amelyek nyilván mutatják, hogy
P. Gulácsy Irénnek meglévő, értékes drámaírói képességei még
forrongásban vannak. Egyet azonban mint kész s a mi drámai
irodalmunkban nagyon is számottevő értéket hangsúlyozottan el
kell ismernünk s ez P. Gulácsy Irénnek a drámai nyelve. Ki-
tisztult, gazdag, plasztikus nyelv ez, amelynek jelentőségét
lekicsinyelni nem szabad és nem is lehet.

Ahhoz, hogy P. Gulácsy Irénnek drámaírói tehetsége min-
den vonásában kitisztuljon, az kellene, hogy sokat írjon drámát
és műveit sokszor lássa színpadon. Ezt az óhajt különben
minden erdélyi drámaíróhoz bizvást intézhetjük, akik között
sok, jövőtígérő tehetség jelentkezik. De ezt a kérdést addig
megvalósítani nem lehet, amíg nincs kamaraszínházunk. Az
erdélyi sajtó több ízben tolmácsolta ezt a kívánságot s mi ezt
P. Gulácsy Irén darabjával csak megismételjük: dr. Janovics
Jenőre, a Magyar színház kitűnő igazgatójára hárulna a fel-
adat, hogy Kolozsváron a Magyar színház mellett egy tisztán
drámai előadásokkal foglalkozó és kisebbszámú közönséghez
szóló kamaraszínházat alapítson.

Dr. Kuncz Aladár.

CENTENNÁRIS JÓKAI-IRODALOM ERDÉLYBEN.

A régi görögöknek egy négy évenként ismétlődő ünnepe: az olimpiász a legtávolabbi földrészek görögjeit egyesítette, valóságban az olimpiai versenyek idejére, lélekben minden időre. Ilyenféle szerepe van nálunk a mai időkben az évforduló ünnepeknek. A Jókai-évforduló a sértetlen magyar kulturális egység ünnepe is, a lelkiegységről való ünnepélyes bizonyoságtétel. Erdély magyarsága ünneplő lélekkel sietett bizonyoságát adni, hogy ő is ennek a kulturális egységnek szerves tagja. Ez a bizonyoságtétel nyilvánult meg a sűrű egymásutánban pergő s most is folyton tartó ünneplésekben, az ünneplő közönség sűrű padsoraiban. Jókai szeretettel ölelte magához az ő egész magyar népét, de különös vonzalommal szerette Erdély magyarságát, a székelyt az ő századok kifejtette nagy erényeivel, tehetségeivel és hibáival együtt.

A közönség e szeretetet hasonlóval viszonzta. Életében az *emberért* is lelkesült, ám szeretetét a Jókai halála óta eltelt pár évtized sem csökkentette. Jókai költészete mit sem veszített életerejéből, sőt a közönségnek e nem csökkenő szeretetét Jókai iránt az irodalomtörténeti buvárlatnak és értékelésnek egyre fokozódóbb munkája kíséri.

Az évfordulót nálunk két népszerű Jókai-életrajz is köszöntötte. Az egyik *Kristóf György* egyetemi tanár munkája (*Jókai Mór élete és művei*), ki a nagyközönség igényeivel helyesen számolva foglalta össze, amit Jókairól minden művelt magyar embernek tudnia kell. Összefoglalásában végigvezeti az olvasót Jókai életének főbb mozzanatain, közbeszöve politikai és magánéletének jellemzését, legterjedelmesebb fejezetében pedig Jókai elbeszélő művészetét elemzi. A másik *Nagy Sándor* szászvárosi ref. kollégiumi igazgató műve (*Jókai. Brassói Lapok kiadása*). Szerkezete, módszere egészen más, mint a *Kristóf*

könyvéé. Míg Kristóf az életrajz keretébe szöve és bizonyos távlatból tekint végig Jókai művészetén általában, addig Nagy Sándor az életrajzi fejezettől különválasztva elmélyedő részletezéssel mondja el megfigyeléseit, gondolatait Jókai költői világról, hőseiről, meséiről, elbeszélő és stílművészetéről, irodalmi remekeiről s végül magyar nemzeti és világirodalmi jelentőségéről. E csomó megfigyelés és gondolat értékét csak növelte volna, ha a szerző valamely átfogó alapgondolat egységes talajából genetikus módon fejlesztette volna ki őket. Mindkét mű komoly, értékes terméke a Jókai-centennáriumnak s egymást sok tekintetben kiegészíti.

A centennáris esztendőt versenyezve ünnepli minden magyar intézmény: iskolák, színházak, irodalmi társulatok, egyesületek, Ez ünnepeken számos alkalmi beszéd, felolvasás, megemlékezés hangzik el. A legszebbek közé tartozik ezek közt *Borbély István* emlékbeszéde (Jókai emlékezete. Unitárius könyvtár 1. szám). Emelkedett, szép nyelven fejt ki Jókai művészetének két fővonását: eszményiségét és magyarságát s érdekesen mutat reá Jókai viszonyára az unitarizmushoz különösen az *Egy az Isten* kapcsán. „E regényben legtisztábban meglátszik: mit tart egy öntudatosan unitárius magyar ember élete eszményének . . . s hogy minő azon élet, mely a mi unitárius hitünk szerint minket már e földön boldogítani tud.”

Napi- és hetilapjainkban alkalmi cikkek, elmefuttatások újítják fel nagy írónk emlékét. Az *Ellenzék* szép ünnepi melléklettel áldozott Jókai emlékének. A *Hirnök* külön *Jókai-számot* adott értékes Jókai vonatkozású cikkekkel. Különös elismerés illeti a *Pásztortűz* kiváló szerkesztőjét, dr. György Lajost nemcsak a pompás Jókai-számért, hanem azon helyes és szép gondolatáért is, hogy lapjain lehetőség szerint összegyűjt minden erdélyi Jókai-vonatkozást, melyet végül önálló fűzetben is kezébe ad majd a közönségnek. Az erdélyi magyar nép kedves hetilapja: a *Magyar Nép* nemcsak ünnepi számában hódolt népünk bálványozott költője előtt, hanem népszerű olcsó könyvsorozatában egy bokkrétát is bocsátott közre a nagy mesemondó novelláiból (*Bokréta a legnagyobb magyar elbeszélő, Jókai Mór műveiből*. A Magyar Nép könyvtára, 7. szám), hogy a legfelreesebb magyar faluban a legegyszerűbb műveltségű magyar családnak is alkalmat adjon a nagy költő születési évfordulóján Jókai költészetének élvezetére. Vajha a kitünő szerkesztőnek,

Gyallay Domokosnak e helyes eszméje kiadóinkban követőkre találna. Jókainak néhány jeles munkája az erdélyi könyvkereskedelemből, mondhatni, teljesen kifogyott. Ezt pótolni kellene időnkint, hogy legalább Jókai főműveihez könnyűszerrel hozzájuthassunk.

A lapokban megjelent Jókai-cikkek legtöbbje alkalmi megemlékezés. A Jókai-méltatások közül kiemeljük *Rass Károly* szép fejtegetéseit: *Jókai a jövő irodalmában* (Pásztortűz 4. sz. „Fantáziája s mesemondó képessége az a két érték, amellyel Jókai megvásárolta a halhatatlanságot.”) és *Jókai Mór* (Hirnök 4. sz. Jókai nemcsak a világszínpadon tett műveivel bizonyosságot nemzetéről, hanem „a régi magyar világról ma holnap csak Arany és Jókai művei tájékoztatnak”). *Dr. Siklóssy László* cikkét: *Jókai — a könyv* (Pásztortűz 4. sz. Hangulatos elme-futtatás a Jókai-kiadványok, editio princeps gyűjtéséről). *Dr. Gyalui Farkas* Jókai két művének forrásáról ír (Pásztortűz, 4. sz. *A Rab Ráby és Rákóczy fia* forrásairól).

A Jókai-centennáriumnak a román sajtó egy részében is visszhangja volt. Így az egyik legeltejedtebb román napilap: az *Adeverul* heti irodalmi mellékletében, az *Adeverul Literarban* két megemlékezést is hoz Jókairól, mindkettőt magyar író tollából, Az egyik *Bitay Árpádé*, ki Jókai jelentőségét, művészetét méltatva nagy írónknak a románsághoz való viszonyát jellemzi román tárgyú elbeszélései és román vonatkozású regényei alapján. A másik *Adorján Jenő* liceumi tanár cikke, mely újabb adatokkal ugyanazt a helyes célt szolgálja: oszlatni a román társadalom tájékozatlanságát a magyar kultúra értékeit illetőleg. Hasonló tárgyú, magyaryelvű cikke jelent *Kristóf Györgynek* is a *Keleti Ujság* 8. számában (jan. 11.) *A románság Jókai műveiben*. Alapgondolata, hogy Jókai a románságról mindig rokonszenves hangon szól, aminek alapja nem valami külön román rokonszenv volt, hanem költői művészetének sajátossága, mely teljes egészében az emelkedett erkölcsiség és idealizmus szolgálatában áll. — Román író tollából egyetlen érdemlegesebb megemlékezést jegyezhetünk föl: *Cornea Viktor* kolozsvári tanár cikkét a *Románia* 111. számában (március 1.), melyben Jókainak tiszta művészetből és humanitásból fakadó megértését méltatja a román lélek iránt. „Jókai centennáriuma, úgymond, jó alkalom arra, hogy kölcsönösen értékeljük és megszeressük egymást.”

Az alkalmi természetű megemlékezéseken kívül számos olyan közleményt is termelt a centennárium, mely erdélyi Jókai vonatkozásokat és visszaemlékezéseket közöl. E téren dr. Kristóf György egyetemi tanáré a főérdem, ki néhány kisebb s egy terjedelmesebb közleményben nagy szorgalommal gyűjti és nyomozza a Jókai erdélyi útjaira vonatkozó adalékokat. Idevonatkozó cikkei: *Jókainé vendéglátéka Kolozsvárt 1853-ban* (Hirnök 4. sz.) és *Jókai első erdélyi útjáról* az Ellenzék 37. számában. Összefoglaló cikksorozata, melyet a *Pásztortűz* Jókai-számában kezdett: *Jókai napjai Erdélyben* még most is folyik. Dr. Várady Aurél ugyancsak a *Pásztortűz* Jókai-számában *Találkozásaim Jókaival* érdekes visszaemlékezéseket közöl. Szentimrei Jenő (Ellenzék 37. sz.) Jókai tordai tartózkodására vonatkozólag az élő szemtanúk visszaemlékezéseit közli. *Gyalui Farkas* (*Jókai Kolozsvárt*) a nagy író kolozsvári látogatásairól számol be (Keleti Ujság 37—37. szám). Márton István cikke: *Aki Jókait az életbe bevezette* (Hirnök 4. szám). és Bitay Árpád: *Király József pécsi püspök, Jókai rokona* emlékéit idézi föl (u. o.) P. Németh Gellért Jókainak a kezdő költő Bulla Jánoshoz írt levelét közli (u. o.).

A centennárium költőinket és egyik szépíróinkat is megihlette. Az Ellenzék 37. számában jelent meg *Reményik Sándor* szép verse: *Tatrangi Dávid apja*. P. Jánossy Béla lendületes Jókai-ódája a Hirnök 4. számában olvasható. Bakkay Béla *Jókai* címmel ódát írt a *Pásztortűz*-ben, mely ezen kívül Bodor Aladár, Tamás Lajos és Szávay Gyula szép Jókai-ódáját is bemutatta a közönségnek. Krüzselyi Erzsébet Jókai-ódájában az *Erdélyi Irodalmi Társaság* ünnepi ülésén (márc. 22-én) gyönyörködtünk. Végül fölemlítjük, hogy a népszerű S. Nagy László: *Jókai szerelmei* címmel a centennárium alkalmával egy kötet Jókairól szóló novellával áldoz a nagy költő emlékének.

Dr. Csűry Bálint.

ARANY „TOLDI“-JÁNAK EGY SZERKEZETI SAJÁTSÁGA.

Arany János „Toldi“-jának egy jellemző szerkezeti sajátága van, mely tudtommal eddig elkerülte az aesthetikusok figyelmét, de amely igen élénk világot vet a költő feltaláló tehetségére, inventiójára.

E sajátág a cselekvény szabályos ketté tagolódása s e tagokon belül az egyes eseményeknek magasabb fokban való megisméltődése.

Toldi cselekvénye szabályosan két symmetrikus részre tagolódik. Mindegyik hat-hat ének foglal magában; az első rész eseményei Miklós gyilkossága, a második részéi bajvívása körül csoportosulnak. Amazok színtere Nagyfaluban a Toldi-ház és a határ; emezeké a budai bajvívó-tér és környéke.

Ha a belső eseményeket tekintjük, a hős lélkének a fejlődését, akkor az első rész eseményei úgy viszonylanak a másodikéihoz, mint vágy a megvalósuláshoz, ha pedig a külső eseményeket nézzük, mint bűn a kiengeszteléshez.

Miklós az első részben gyermekifjú, kin még érzései, vágyai uralkodnak; a második részben érett ifjú, ki passiv vágyaiból, érzéseiből tette serkent, kinek értelme felülkerekedett s akinek akarati célja is van.

Toldi előrészének, az első hat éneknek legfontosabb eseménye, mintegy tengelye, Miklós gyilkossága. A második rész főtárgya bajvívása. E két esemény, Miklós tárgyul vett életrészletének legfontosabb s egymás fölé rendelt eseménye jellemző ellentéttel, illetve fokozattal van egymással szembeállítva.

Gyilkossága véletlen, György mesterkedésének s saját maga indulatosságának szomorú következménye. Félig öntudatlan, mindenestre szándéktalan esemény, de bűn, melyet hatalmas lelkifurdalás követ, György üldözésének törvényes alapot szolgáltat s Miklóst óhajtott céljától, a vítezi élettől a lehető legtávolabb veti.

Ellenben bajvívása tervszerű, öntudatos rákészülés fényes eredménye; erejének, vitézi szemességének gyümölcse; a kor felfogása szerint az előbbi bűnnek teljes kiengesztelése; erkölcsi diadal, mely feldúlt lelkiismeretének nyugalmat ad, bűnéért a világ előtt is bocsánatot szerez; leghőbb vágyát pedig épen megvalósítja.

E két főrészen belül az egyes fontos, sőt olykor a kevésbé fontos események is, részint magasabb fokozattal, emeltebb jelentőséggel ismétlődnek, vagy legalább is párhuzamba állíthatók.

Ha Toldi eseményeinek ezen megismétlődését összevetjük azon ténnyel, hogy a költőnek Toldi után írott nagyobb elbeszélő műve, a Toldi estéje változott jelentőséggel, más színezettel, de lényegében Toldi eseményeit ismétli meg, akkor talán némi bepillantást nyerünk Arany költői feltaláló tehetségének természetébe.

Párhuzamba állítható Miklós találkozása Laczfi nádor hádával, továbbá találkozása az özvegyvel.

Mindkettő ébresztő lelki hatással van rá. Az első a vitézi élet utáni vágyát lobbantja fel, a másik faji érzésének, lovagias bosszúvágyának felkeltésével határozott eszmét ad neki.

Magasabb foku ismétlése a II. éneknek a VIII. György szeretetlensége, szidalma, ingerlése, üldözése, mely részint vagyonvágyból, részint féltékenységből fakadt, ismétlődik magasabb fokban Lajos király előtti ármányában, midőn öccsét beárulja, befeketíti, hogy vagyonát végérvényesen magához kaparintsa s a király előtt teljesen lehetetlenné tegye.

De jellemző a különbség is. Míg öccsével szemtől-szemben kiméretlenül, gorombán viselkedik; háta megett, udvari ember módjára, gyűlöletét, kapzsiságát színes szavakba rejti.

Ismétlődik Miklós nádasai bujdosása alföldi vándorlásában. Amabban még tétovázó, határozatlan, emebben már határozott, bár részleteiben még egészen ki nem alakult célja van. Mindkettőnek végén találkozik Bencével, kit mindkét esetben édesanyja küld utána, részint jó tanáccsal, vigasztalással, részint marasztalással, biztatással, részint ízes jó ebéddel.

Az elsőben a fehér cipónak csak jó foszlós bele van, a másodikban száz arany tartalma is; de mind az, mind ez egyformán jól esik a szeretet után sóvárgó fiúnak.

Mindkettőben szerepel humoros színezettel a kulacs is, az

elsőben sikolt és vért ereszt, mikor Bence a nyakát kitekeri; a másodikban már csak kívül nedves, — a harmattól, de a belseje száraz, hogy csiholni lehetne benne.

Bence a nádasban vissza akarja tartani s hazahivogatja; emitt biztatja s segítőnek vele is marad. Amott Miklós busongva eszik s a szolga beszédén könnyre fakad, emitt vígan lakomáz, mulat, kurjongat és táncol.

Abban a kevés bor Bençét beszédessé teszi: ebben az apró kortyok elgyöngítik s elaltatják.

Emelkedő fokozatot képez anyjával való két találkozás. Az első fájdalmas búcsú, a másik örvendetes viszontlátás; az elsőben Miklós keresi fel anyját, titokban, éjjel, bánatos lélekkel, a jövő bizonytalanságának kínzó érzetével, bátyja elől bujdokolva. A másodikban viszont anyja keresi fel s öleli meg a király s a nagy urak szemeláttára, miután bűnéért bocsánatot nyert s vágya a vitézi élet után megvalósult, élete legboldogabb percében. Mindkét jelenetben sírnak; amott a bűtől, emitt a túlradó örömtől. Míg amott a bú elfojtja, emitt az öröm megoldja az édes anya szavát.

Ismétlődik Miklós álma. De míg nádasai álma rövid, kínos, nehezen jön, s mintegy kiállott testi-lelki szenvedéseinek visszhangja; alföldi útját befejező temetői álma derült, biztató s mintegy költői előkészítője a bekövetkező fontos eseményeknek.

Sőt más változatban ismétlődik Miklós előéletének elbeszélése is, egyszer Bence naiv, szerető színezésében, másszor György hazug ferditésében.

Párhuzamos Toldi két epizódja, a farkaskaland és bikakaland. Valószínűnek tartjuk, hogy az előbbit a költő az utóbbi ellenpárjával költötte.*

Mindkettő inkább erőpróbája, Miklósnak, emelkedő fokozattal. Mindkettő eszmét, gondolatot ébreszt benne. Az első derültebb, a másik komolyabb hangulatra hangolja.

Végül szimmetrikus párt képez az Előhang a két utolsó versszakkal, mint utóhanggal.

Párhuzamba állítható énekek eszerint: az I. és VII., a II. és VIII., a III. és XI., a IV. és X., az V. és IX., a VI. és XII.

Toldi kompozíciójának e művészete: eseményeinek magasabb foku megisméltődése nem szembetűnő; ha az az igazi

* A bikakaland megvan Ilosvaiban; a farkaskaland Arany leleménye

művészet, mely elrejt magát: úgy ez igazi művészet, mert valósággal úgy kell felfedezni.

Az ismétlődő és párhuzamos események nemcsak jelentőségük, s az alapeszméhez való viszonyuk szerint különböznek, hanem sorrendjük is más.

A kiindulás a cselekvény mindkét felénél hasonló: találkozás Laczfi hadával s az özvegygel; még a következő esemény is egyezik: György szidalma és ármánya (talán ez magyarázza meg legjobban Toldi cselekvényének egyetlen időrendi eltérését: György ármánya ugyanis előbb történik, mint az előző ének eseménye, Miklósnak az özvegygel való találkozása). Azután az egyező törzsből más kombinációval hasonló ágak. Amott Miklós gyilkossága, bújdosása, találkozása Bencével, kalandja a farkasokkal; emitt épen fordított sorrendben: kalandja az elszabadult bikával, találkozása Bencével, viadala. A befejezés ismét egy: (VI. és XII. ének) vitézzé emelkedése s találkozása anyjával.

E sorrenddel, mely egyszersmind az események párhuzamát és ismétlődését is elrejt, a költő műve compositiójára a legnagyobb fokú természetesség bélyegét vonja.

Azon tényvel, hogy az ismétlődő és párhuzamos eseményeknek más-más és emeltebb a jelentőségük, a költő egyfelől a változatosság, másfelől a fokozat művészi követelményeinek tett eleget.

Dr. Nagy Sándor.

ADALÉKOK ERDÉLY RÉGI TÖRTÉNETÉHEZ.

I.

Hozzászólás a „Siebenbürgen“ és „Székely“ szavak eredetéhez.

Sokkal könnyebb egy-egy igazságot felfedezni, mint azt bebizonyítani. A történeti erkölcsi igazságokat pedig épen nem lehet úgy bebizonyítani, hogy azokat mindenki elfogadja.

Hogy a prudentes et circumspecti domini Saxones ragaszkodnak abbeli tévedésükhöz, hogy az ő hét városuk után nevezték el Erdélyt németül Siebenbürgen-nek, azon nem csodálkozom. Elvégre is lemondani valamelyes dicsőségről — még a hamis dicsőségről is — nem könnyű dolog.

De azon már csodálkozom, hogy olyan jó akaratú és jó magyar érzületű tudós is, mint dr. Steuer János, felmelegíti és megint feltalálja azt a Roeszler Róberttől és Hunfalvi Páltól hirdetett elméletet, hogy a Siebenbürgen a Cibinburg-ból származik. (Erdélyi Irodalmi Szemle 1924. 314. l.).

De hát honnan tudja Steuer ur, hogy Cibinburg nevű vár létezett? Én 40 év óta bújom az oklevéltárokát, de még ezt sehol sem olvastam. Ha az új, román lex agrária ránk nem szakadt volna, 100 körmőci aranyat tűznék ki Steuer urnak azért, hogy mutasson fel olyan hiteles, XII.—XIV. századbéli írást, amelyben a Cibiniensis arx, vagy castrum Cibiniense, vagy Cibinburg előfordul.

De nemcsak én, hanem mások is régóta kutatták Erdély történetét, és ők se találtak rá a Cibinburg-ra. Zimmermann Ferenc és Werner Károly szász tudósok 1874-től 1891-ig felkutatják Európa összes levéltárait és könyvtárait az „Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen“ c. nagy oklevéltár összeállítására végett, mely közli is Nagy-Szeben nevét vagy tíz különböző alakban, de azok között castrum Cibinense nem fordul elő.

Nagy-Szebennek latin neve : Hermanni villa és német neve Hermannstadt is nyilvánvalóvá teszik, hogy ott nem volt vár. Hiszen a szászoknak volt annyi eszük, hogy azt a pontot, ahol vár volt, burg-gal jelezzék. Azért hívták és hívják Kolozsvárt Klausenburg-nak, Tordát Thorenburg-nak, Fehérvárt Weisenburg-nak, Földvárt Marienburg-nak.

Nyugodjék tehát bele Steuer ur, hogy Cibinburg sohasem létezett és abból Siebenbürgen nem keletkezhetett. Ne induljon a Nürnbergben 1493-ban rajzoló és Erdélyről keveset tudó Schedel után, hanem hallgasson az Erdélyben lakó kolozsvári, gyulafehérvári, szebeni és brassai papokra, tanítókra és nemesekre. Ezek a bécsi egyetem professzorai előtt sokkal régibb és sokkal biztosabb tanúságot tesznek a terra septem castrensium-ről azaz Siebenbürgen-ről. (Schrauf ; Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen. Budapest, 1882. 13., 23., 34., 19., 34., 128., 153., 162.)

Ha ezekre hallgat, ha tekintetbe veszi, hogy Erdélyt már a tatárjárás előtt, amikor még a szászoknak és székelyeknek teljességgel nem voltak váraik, terra septem castrensium-nek, hétvárú földnek hívták, szintén arra a meggyőződésre juthat, hogy e hét vár nem lehetett más, mint a magyar királyoktól épített és szervezett hét vár : Szolnok-Doboka, Kolozs, Torda, Küküllő, Fejérvár és Hunyad.

Régi dicsőségüktől elvakult és így szintén megbízhatatlan vezetők után indult Steuer ur, amidőn elfogadja, hogy a székelyek az eszeget-bolgároktól származnak s így nevük az eszegetből származik.

Azonban sem Erdélyi László, sem az őt e tekintetben megelőző s mindig lidércfény után futkosó Nagy Géza nem vették észre, hogy az egész eszeget-história hibás tollvonásból származik. A ki ismeri és tanulta az arab írást, tudja, hogy ez írásban egy pontocska elhagyása, egy vonásnak meghosszabbítása mindjárt más betűt jelent és így más szót is jelez. Ibn Rosztek arab írónak egyik kéziratában a másoló az *f* hangot jelölő kis kört vastagabb vonással egészen betöltötte s így csinált az eszeget, azaz alsó szóból eszeget-t. Ibn Rosztek művének a magyarokról szóló fejezetében eredetileg azt írta, hogy a besenyők és az alsó — azaz dunamenti bolgárok közt laknak a magyarok. Kiténik ez egy később felfedezett úgynevezett Tumanskij-féle kéziratból is. (V. ö. t. Századok : 896—84., 1908—875. Keleti Szemle. 1910. 32.).

Tehát mind a Cibinburg s Siebenbürgen, mind az esze-
gel-székely származások a szó szoros értelmében feneketlen
mesék. Egyiknek sincs feneké, mert se Cibinburg, se esze-
gel nem volt soha.

Dr. Karácsonyi János.

II.

Mégegyszer „Siebenbürgen“*.

A „Siebenbürgen“ elnevezés nézetem szerint Németor-
szágban keletkezett, mert a hét vár létesülését német érdekek
és német befolyásnak köszönheti.

A „Siebenbürgen kérdés“ a X. és XI.-ik század „Bagdad-
kérdése“ volt. Ezekben a századokban konszolidálódott keleti
Németország és nyugati Lengyelország, melyeknek kereskedelme
a magas kulturájú Bizánccal az összeköttetést kereste. Danzig,
Boroszló, Krakkó útja Konstantinápolyba, illetőleg a Feketeten-
gerhez Erdélyen keresztül vezetett. Ilyen irányban Erdélynek
már a dák és római korban kitűnő útja volt a Zsibó—Kolozsvár—
Hátszeg—Orsovai út, melynek elágazása volt a Porta orientá-
lis—Vöröstorony kelet felé vezető útja.

A római birodalom bukása után a népvándorlás mozgal-
maiban szokássá és hadijoggá vált a legyőzöttek kirablása. E
kellemetlen divat ellen a konszolidáció útjára tért országok feje-
delmei több-kevesebb szerencsével küzdöttek, míg végre a
XIII. században e rendetlenségnek nagyjában véget vetettek.

Nagy Károly birodalmának megalakulása után a kelet-
németországi kereskedők a német királyoknál, ill. császároknál
minden befolyásukat érvényesítették, hogy a Konstantinápolyba
vezető utat különösen az Erdély hegyei között érő rablótáma-
dások ellen biztosítsák, az utakat, hidakat jó karban tartsák s
a karavánoknak éjjeli menedéket nyújtsanak.

E kérdés elintézése valószínűleg már Szt. István királysá-
gának elismerésénél is nagy szerepet játszhatott, mint a német
császár hozzájárulásának ellenértéke. Ezt a politikát különben,
saját érdekében Bizanc is támogatta.

* E tanulmányt érdekes alapgondolata miatt közöljük, anélkül azon-
ban, hogy vele kapcsolatban állást foglalnánk. Megbeszélésére később még
visszatérünk.

E nehéz kérdés megoldásához a magyar király viszont kikérte magának a német birodalom támogatását, mert mint a letelepülés kezdetleges állapotában levő nemzet, még nem rendelkezhetett oly építésekkel és mesteremberekkel, mint a rajamenti vár- és útépítő németység.

A német uralkodók tehát a legjobb erőket bocsájtották, saját jól felfogott érdekükben a magyar királyok rendelkezésére.

S hogy a német jövevények jó mesterei voltak a várépítésnek, mai nap is mutatják többnyire még épségben maradt alkotásaik.

Ha Danzig és Várna között a legrövidebb útat keressük, úgy találjuk, hogy ez út bennünket érdeklő erdélyi része a következő vonalon vezet végig: Zsibó—Nagyalmás—Sztána—Kolozsvár—Torda—Küküllővár—Segesvár—Földvár—Törösvár. Tehát a hét várat is, mely hivatva volt ennek az útnak egyik részét fenntartani és biztonságáról gondoskodni, e vonalon vagy ennek közelében kell keresnünk.

Az Erdélyen keresztül vezető fentemlitett út teljesen beleesik abba a majdnem egyenes vonalba, melyet a térképen Dazigtól Várnáig kijelölhetünk. De nemcsak Danzig, hanem Varsó, Lodz, Krakkó sőt Breslau is beleesnek a vonalba, illetőleg közvetlen szomszédságába.

Nem volt a magyar birodalom területének sem az ókorban, sem a középkorban a Dunától Erdély keleti széléig egyetlen más útja sem, mely ezt a területet egész terjedelmében észak-déli irányban teljesen átszelte volna, mint az az Eperjestől—Brassóig vezető út, melynek egyrésze Erdély földjén római származású.

Magyarország nyugati részein levő Levante-i útakat Bécs és Németország használták, ezek az utak Keletnémetországra nézve nagy kerülők lettek volna.

Az Alföldön pedig elsőragu útát, a középkorban sem építeni, sem karban tartani, biztosítani nem lehetett.

Ez az út volt életereje az önálló Erdélynek is, s ha Eperjes—Brassó helyett az út, mondjuk, Pozsony—Brassó irányában vezetett volna, az utolsó századok történelme s Európa térképe másképp ütött volna ki.

A hetes szám, mint szent szám: az ősnépeknél nagy szerepet játszott. Magyaroknál 7 törzs, 7 ág, németeknél 7 választó fejedelem, a hétnapos időmérés stb. Ennek köszönheti Erdély-

ben a hét vármegye, 7 szék és a 7 erődített város, ill. vár is számbeli keletkezését.

Úgy látszik, hogy a tervezet 7 várat irányzott elő, míg a később még szükséges erődítéseket, hogy a hetes szám fennmaradjon, földváraknak és újváraknak nevezték.

A már említett vonalban 7 várat felszámíthatunk, de előre-bocsátom, hogy nem bizonyos, vajjon ennek mindenike hozzátartozott-e a „Siebenbürgen“-hez.

E hét felsorolható vár, ill. város a következő volna:

Klausenburg, Thorenburg, Karlsburg, Kokkelburg, Schässburg, Marienburg, Törzburg.

E hét közül a következő öt bizonyára szerepelt a Siebenbürgen között is és pedig:

Klausenburg, Thorenburg, Kokkelburg, Schässburg és Törzburg.

Marienburg magyar neve: Földvár, azt mutatja, hogy ez a vár nem tartozott a szóban forgó eredeti 7 vár közé, de különben is ezt a várat a német lovagrend építette, amely a Burzenlandot, mint rendtartományt kapta a magyar királyságtól.

A német lovagrend Erdélybe jöve telekor, 1215. körül, már megvolt Brassónál a vár építve, mert a szászok már itt voltak.

Brassónak erődítményei, illetve azok maradványai legkülönbözőbb korszakokból származnak. A legrégebbernek látszik az úgynevezett „Fekete torony“, mely alakját tekintve ókori építmény. Az úgynevezett „Fehér torony“, a város többi bástyáival, körfalával stb. a XVI., XVII. század és későbbi idők jellegét viseli, míg a Fellegvár XVIII. század alkotása.

Ezen mai nap is szemlélhető erődítményeken kívül volt Brassónak egy oly erődítménye is, mely ma már csak hagyományban létezik.

A Cenket a brassóiak ma is „Burjch“-nak nevezik. Itt tehát vár volt, jelenben azonban e várnak még alapfalai is alig ismerhetők fel, tehát ezt a várat alaposan lerombolták és még köveit is elhordták.

A czenki vár lerombolásával, Brassó védelmi képessége nagyon meggyengült, láthatjuk ezt abból is, hogy Báthory Zsigmond ellen a brassóiak nem városuk falait védték, hanem nyílt csatában a Bárcaságon próbálták szerencsét.

Hogy a Cenki várat a brassóiak miért nem építették újra, s hogy a nagy technikai nehézségek, vagy a változott politikai

viszonyok voltak ennek okai, erről a város történelme van hivatva felvilágosítást adni, azonban annyi bizonyos, hogy a brassói vár szerepét a későbbi időkben részben Földvár vette át és így ez utóbbit nem minden ok nélkül sorozhatjuk a Siebenbürgen hét vára közé.

Gyulafehérvár nem tartozik a Siebenbürgen hét várához, mivel régi vára dák-római eredetű.

Karlsburg nevű erőde pedig alig több 200 évesnél.

E vár helyett tehát a már jelzett útvonal mentén egy másik várat kell keresnünk, mint a várak hetedikét s így arra jutunk, hogy a talán (Landskrone) Cibinburg említőjének igaza lehet, hogy e vár a Siebenbürgen név hordozói közé tartozott, de ezt a szerepet, valamint a Cibinburg hadászati szerepét a közelében épülő város Szeben, Sibiu, Hermannstadt vette át, mely előnyös fekvésénél fogva az egész szászság legerősebb helyévé fejlődött.

E mellett szól az a körülmény is, hogy a Küküllő völgyén végigvezető útvonaltól elágazó Nagyszeben—Vöröstoronyi-út Konstantinápoly felé vivő irányánál fogva szintén oly fontos szerepet játszott, mint a Segesvár—Törösvári-út. És ha Brassó vár, meg a Cibinburg, korán meg is szüntek, a helyükön keletkezett két nagy és gazdag város teljesen megfelelt annak a hivatásnak, melyet a két megszűnt erőd, előttük betöltött.

Az elmondottak után feltételezhetjük, hogy tévedésünk nem lehet nagy, ha a „Siebenbürgen“ név alatt értendő hét vár gyanánt a következő, németek által épített, városokat és várakat soroljuk fel:

1. Klausenburg.

2. Thorenburg későbbi keletkezésű hézagöltő másodrangú erődítmény. Székelyföldvár, melynek helyébe később Marosujvár épült.

3. Kokkelburg. (Elágazás Vöröstorony felé.)

4. Schässburg. (Mint a brassói vár, Kronstädter Burg, talán Kronburg helyett épült várerődítmény.)

9. Törzburg.

7. Cibinburg v. Landskrone, Hermannstadt, Szeben, Sibiu.

A hét vár közül Kolozsvár és Torda, német jellegüket teljesen elvesztették, mivel ezek a hét magyar, nemesi vármegye területén vannak, s a független Erdély fejedelmei a honfoglalás-kori jogokra visszavonulva, a magyarság fölényét igyekeztek

itt megőrizni, amit az említett két városnál azáltal érték el, hogy a külvárosokat magyar hajdukkal telepítették be.

Nemes József.

III.

Kolozsvári Igaz Kálmán ref. kollégiumi tanár.

(1620—1667.)

(Folytatás.)

Igaz Kálmán theologiai felfogására nézve presbiterianus volt.

Tudjuk azt, hogy az Angliában keletkezett puritanus elvek elsősorban a hozzá legközelebb eső kálvinista államokra voltak intenzivebb hatással. S minthogy a XVII. század folyamán a ref. papjelölteknek aránylag nagyobb része ezekbe az államokba özönlött, — így igen sokan az új felfogást tanulmányaikkal együtt tefték magukévá. A könnyen lelkesülő ifjúság pedig mindennel szemben, ami régi, ha benne bármilyen kis hibát talál, örömmel csatlakozik ahhoz, ami új, ha benne a felfedezett hibák orvoslását sejtí. De, ami nem volt veszélyes a kicsi, de szellemileg eléggé egységes Németalföldre nézve, annál erősebb mételet rejtezt az ez időben nemzeti és vallásos létéért kemény harcot vívott konglomeratum — Erdély számára,

Igaz Kálmán is, elragadtatva ifjú hevétől, idehaza szintén nem ismerve fel az újításnak veszedelmét, amelyet Geleji Katona, Csulai, meg I. és II. Rákóczi György még elnyomás árán is megakadályozni akartak, — minden bizonnyal nyilvánosan a scholában, sőt valószínűleg a szószéken is hirdette a presbiterianus elveket.

Ez lett azután oka annak, hogy olyan rövid időn belül félbe kellett hagynia tehetségének és tudásának különben tág teret nyitó tanári pályáját. Ez lett végzete, belesodorva őt olyan külső körülmények közé, amelyek fiatalságának túlfütöttségét lelohasztották ugyan, de egyuttal őt magát is megőrlték.

Gidófalvi János kolozsvári lelkésznek Medgyesi Pál udvari paphoz 1649 jun. 1-én intézett leveléből látjuk, hogy Kolozsvárt ebben az időben az episcopalis felfogás uralta az egyházközség vezetőférfiainak felfogását. Az ecclesiasticusok közül Bártai György lelkész, a patronusok közül a befolyásos és nagy

vagyonú kolozsvári polgár Váradi Miklós (Bethlen Jánosnak, a későbbi erdélyi főkancelláriusnak apósa), a „politicus” püspök³¹ és (Szögedi) Gergely deák, a városi harmincados³², voltak a régi irányzat főképviselei, akik a cél érdekében még a pressziótól sem riadtak vissza.³³

Minden bizonnyal ők távolították el a scholától Igaz Kálmánt valószínűleg a fejedelem jóváhagyásával, ami annál is könnyebben mehetett, mert törvényileg már meghozták a vallási innovatio ellen irányuló (Approbata Constit. I. r. I. c. 3. a.) törvénycikket.³⁴ Erre enged következtetni az ekklezsia egykori számadáskönyvének 1654 január 21-ről keltezett bejegyzése: „Fejervárra menven az gjulesre (t. i. az ezt megelőző tételekben emlegetett Váradi Miklós főpatronus, továbbá e számadáskönyvet vezető egyik perceptor: Kobzos István, valamint a lelkészek), hogy Urunkat eö Nagysagat requiraljuk az schola Directiojáról való excludalasunkért.”³⁵

Igaz Kálmán ez év február 2-án még felvette a negyedévi pénzjárandóságát,³⁶ de május hónapban már ennek semmi nyoma. Így bizonyos, hogy még ez év tavaszán elhagyta állását.

Eltávolították Kolozsvárról. Erre vall egy, az 1655. évben keletkezhetett s a nagyváradi ref. esperesség presbiterianus papjai ellen írt pasquillusnak³⁷ következő strófája:

„Mostan gjött bé hozzánk Igaz K. deák.
Kolozsvárrul jött ki, mert ott nem kívánták,
Uj tudományáért Erdélybül ki tudták,
De az váradiak Szalárdra tukmálták.”³⁸

Úgy tünik fel, mintha szinte menekült volna Erdélyből a püspökös II. Rákóczi György közvetlenebb közeléből eltemetkezni a biharmegyei Szalárdra.³⁹

³¹ Medgyesi P. levele Rákóczi Zsigmondhoz 1649 X.—22. (Erd. Prot. Közl. 1876. évf. 320. l.)

³² Jakab Elek: Oklevéltár Klvár történetéhez II. k. CXXIX. sz.

³³ Erd. Prot. Közl. 1874. évf. 172—173. l.

³⁴ Pokoly J.: Az erd. ref. egyh. tört. 2. k. 226—227. l.

³⁵ 1653—54. évi Regestum seu Ratio 41. B. lev.

³⁶ U. o. 33. A. lev.

³⁷ Magyar Prot. Egyh. és Isk. Figyelmező 1870. évf. 590—598. l. (Közli Szabó Károly.)

³⁸ U. o. 597 l.

³⁹ A fenti adatból következőleg nem fedi a valóságot az 1913—15. évi Egyetemes ref. névtár azon adata, hogy a szalárdi ref. ekkla 1668-ban keletkezett.

Szalárdon azonban nem sokáig fungált. Tehetsége, képzettsége innen rövidesen kikiváncozott.

Szalárdi János 1660-ból említi, hogy Igaz Kálmán „Belényes megraboltatása után onnan elszorítottott.”⁴⁰

Vallaji Sipos Imre szerint Kisfalvi Tamás belényesi ref. lelkészt 1656-ban Borosjenőre vitték papnak, s bár ez időtől kezdve 1677-ig semmi adata sincs a belényesi ref. egyházközség beléletéről,⁴¹ valószínűnek tartom, hogy Kisfalvi eltávozása után hívták meg Igazt Belényes város papjává.

Belényest azonban, amelyet már kevésbé védtek Erdély sziklafalai, rövid időn belül a török hordák elpusztították. A város veszedelmének pontos időpontját nem tudom. Bár 1659 elején a II. Rákóczi György ellen rendelt és Borosjenőbe megérkezett lippai agáknak a további felvonulásukban utjukba esett e város annál is inkább, mert ebben az időben Rákóczi seregével a Belényes és Dés közötti útvonalon Gyalunál időzött,⁴² mégis csak akkor érhetette a romlás, amikor a Rákóczit Szászfenes mellett 1660 május 11-én megverő Szejdi Achmet és Ali budai vezér Nagyvárad, mint Erdély kulcsa ellen vezették seregeiket.⁴³ Előbb természetesen Biharmegyének védtelebber helyeit sarcolták és pusztították végig. Ekkor menekülhetett Belényesből Váradra a város lakosságával együtt Igaz Kálmán is.

Szalárdi mint autentikus író beszéli el — maga is a váradi várban benn lévén —, hogy Nagyári Benedek váradi prédikátort „valami ónodi és tiszántúlváló csavargók” a városon kívül elfogták és „jutalom reményében Lorántffi Zsuzsánna fejedelemasszonyhoz küldték.”⁴⁴ Az ő helyébe a nép kívánságára ideiglenesen megmarasztották a menekült Igaz Kálmánt, aki maga is „jó akarátja szerint nagy készségeel bement vala.”⁴⁵

Részletesen leírja azután Szalárdi Igaz Kálmánnak Kovásznai Péterrel, a későbbi püspökkel, és Kállai Andrással Nagyváradban a török ostrom alatt tanusított derék és hősies maguk-tartását. „Rettenetes rontatások, szörnyű lövések” között „amig csak bátoságós lön” „nagy szép biztató és vigasztaló tanítá-

⁴⁰ Siralmas m. krónikája 557. hasáb. (Ujabb Nemz. Könyvtár 2. folyam.)

⁴¹ A belényesi ev. reform. egyház története. (1883.) 35. l.

⁴² Erdélyi Lajos : Barcsay Akos fejedelem. (Századok 1906. évf. 546. l.)

⁴³ U. o. 528—529. l.

⁴⁴ Siralmas m. krónikája 521—522. hasáb.

⁴⁵ U. o. 537. hasáb.

sokkal a népnek elméjüket bátorítják, oktatják, vidámítják vala“, mindenütt jelenlétben. Naponta a vár minden részében könyörögtek „s a szokott napokon a sz. írásból a jelenvaló alkalmatossághoz illendő textusokat, igéket keresvén“. A tisztviselőkkel egyetértve a rendeletek gyakori felolvasásával a népet kötelességükre, józanságra intették.

Hiábavaló volt azonban minden hősiesség, külső segítség nélkül 44 napi derék védelem után 1660 augusztus 28-án fel kellett adni a várat.

A lakósságnak a várost elhagyó egyik része a scholabeli ifjúsággal egyetemben Debrecennek vette útját, míg a másik része Kolozsvárt keresett menedéket. Ide jött a váradi papok közül Kovásznai Péter⁴⁶ és Igaz Kálmán.

Erdélyben ekkorra már az előbbi exkluzív episcopalis-felfogás engedett merevségéből. II. Rákóczi György után a presbiterianizmust valló Barcsai Ákost, igaz, hogy az öreg Rákóczi szellemének híve: Kemény János és Csulait a szintén erősen püspökös Veresmarti Gáspár követte, de Barcsai közbeiktatása már megtörte a jeget s Veresmarti sem volt az erős kezű Geleji Katona. A kolozsvári ref. ekklezsiának mindenható főpatronusa: Váradi Miklós is meghalt 1659 március 18-án.⁴⁷

Az 1661 április eleji marosvásárhelyi zsinat⁴⁸ kimondta ugyan továbbra is fenntartandónak a püspöki igazgatást, határozattá hozván, hogy „a presbiteriánizmusból származott egyenetlenség eltöröltessék és légyen egyformán az ekklezsiái igazgatás (azonban hozzáteszi II. Rákóczi György túlszigorú törvényének⁴⁹ enyhítéséül), csak hogy nem mások elnyomattatásokkal, megfojtatásokkal és gyaláztatásokkal“.⁵⁰

Az 1661-ben püspökké lett, Kolozsvárt resideáló Veresmarti Gáspár Igazt még kolozsvári skholamester-korából ismerte és — úgy látszik — értékelte is, aminél fogva a synodus derék határozata után — miután feltehető, hogy Igaz már előbb reversalist is adott, mint tette volt 1656-ban Kovásznai⁵¹ — őt, a most

⁴⁶ Bod Péter: Smyrnai szt. Polycarpus 99 l.

⁴⁷ Kolozsvári ref. ekklezsia 1664. évi inventariuma 2. A. lev.

⁴⁸ Pokoly J.: Az ekd. ref. egyháztört. 2. k. 251. l.

⁴⁹ U. o. 2. k. 226—227 l.

⁵⁰ Bod P.: Smyrnai szt. Polycarpus 95—96. l.

⁵¹ Magy. Prot. Egyh. és Isk. Figyelmező 1870. évf. 611—612. l. és Erd. Prot. Közl. 1891. évf. 6. l.

vacantiában levőt, méltó helyre akarván elhelyezni : Udvarhely város papjává ordinálta.

Dr. Török István szerint özv. dr. Lengyel Dánielné⁵² levéltárában volt Veresmarti püspöknek egy, 1661 április 28-án a fejedelemhez intézett levele, amelyben leírván az udvarhelyi papok viszálykodását — említi, hogy oda egy Igaz Kálmán nevű becsületes atyafit rendelt. Együttal intézkedést kér ennek részére a salarium kiutalása iránt.⁵³

Igaz Kálmán itteni működéséről nem tudok semmit. Csak annyi bizonyos még, hogy az udvarhelyszéki egyházmegyének esperesi tisztségét is viselte.⁵⁴

Ha föltétlenül hitelesnek fogadjuk el a Benkő József által közölt udvarhelyszéki esperesek egymásutánját, amely szerint Igaz után következett esperes Szentgyörgyi Dávid udvarhelyi lelkész volt, s ha már most Koncz Józsefnél azt látjuk, hogy Szentgyörgyi, aki előbb dévai pap és esperes volt (Benkő szerint : 1667-ig bezárólag)⁵⁵, 1668 körül vitetett Székelyudvarhelyre⁵⁶, — ebben az esetben feltehetjük, hogy Igaz Kálmán 1667-ben vagy újra vándorbotot vett kezébe belefáradván az ottani örökös vallási villongásokba⁵⁷, amelyekben neki magának is aktív részt kellett vennie, — avagy pedig bevégezte hányatott életét.

*

Igaz Kálmán rövid életideje alatt nem mutatható fel tehetőségéhez és tudásához mért olyan teljesítményeket, amilyeneket nyugodtabb körülmények között elérhetett volna.

Herepei János.

⁵² Török ugyan tollhibából Lengyel Istvánnét ír.

⁵³ A kolozsvári ev. ref. coll. tört. I. k. 26. l.

⁵⁴ Benkő József : Transsilvania. 2. k. 574. l.

⁵⁵ Benkő József : Transsilvania Specialis c. kiadatlan művének Hunyad vm.-re vonatk. része. (Hunyadmn. tört. és rég. társ. évkönyve. 1901. évf. 119. l.)

⁵⁶ A marosvásárhelyi ev. ref. koll. tört. 45. l.

⁵⁷ Erd. Prof. Közl. 1874. évf. 78—79., 86—87., 94—95. és 102. l.

VIRÁG BENEDEK ÉS A ROMÁN IRODALOMTÖRTÉNET.

A budai csendes magányában munkás, áldozatos életet élő puritán jellemű Virág Benedek az erdélyi románság szellemi életének akkoriban Pesten (az egyetemi nyomda mellett censori és revizori minőségben) tartózkodó vezetőivel is érintkezésben állott. Az említett román szellemi vezetők az u. n. „latinos vagy erdélyi iskola, vagy triász” tagjai: Micu-Klein Sámuel (1745—1806.), Sinkai György (1754—1816.) és Maior Péter (1754—1821.) görög kath. szerzetesek voltak.

Maior életéből eddig is tudtuk, hogy pesti tartózkodása (1809—1821.) alatt jóban volt Virággal s vele többször elbeszélgetett történelmi kérdésekről. Virág éppen akkoriban (1808—1816) adta ki „Magyar Századait” s így az ezirányú érdeklődés is megfejtí a Virág és Maior közt fennálló érintkezést. De Virág életmódja is hathatott Maiorra, mert Maior pesti és budai élete feltűnően hasonlított a Virágéhoz.¹

Újabb levéltári adatok² most meg azt bizonyítják, hogy Virág az említett triász legidősebb tagjával, Micu-Klein Sámuellel még közelebbi, munkatársi viszonyban állott.

A termékeny munkásságú Micu-Klein 3 évet töltött Budán (1803—1806.). Művei azonban jórészt kéziratban maradtak s a nagyváradi görög kath. püspöki levéltárban vannak. Ilyen kéziratban maradt műve az a két részből álló (latin—román—magyar—német és román—latin—magyar—német) terjedelmes

¹ Virág életrajzírói nem ismerik a Maiorral való érintkezést. Maior feljegyzései alapján először említi: Bitay Á.: A román irodalomtörténet összefoglaló áttekintése, Gyulafehérvár, 1922. 36. old.

² Doi luceferi rătăcitorii Gheorghe Șincai și Samoil Micu-Clain de dr. Iacob Radu prepozit, prelat papal. Academia Română, memoriile secțiunii literare, seria III., tomul II., mem. 3. București 1924. (Két bolygó hajnalcsillag etc.) A 121 oldalas kötet tujnyomó része (35 - 121.) kiadatlan levéltári adatokat közöl a nagyváradi gör. kath. püspöki levéltárból.

szótár is, amelyet az önérzetes és a nemzete javán buzgoló³ Micu-Klein részben még Pestre jövetele előtt, Balásfalván⁴ állított össze. A német anyag beillesztésére a pesti egyetem német nyelvi tanárát kérte meg. A magyar anyagot is csak hézagosan tudta beilleszteni. A hézagok pótlására s az egész magyar anyag átnézésére és kijavítására a „híres magyart, Virág Benedeket” kérte meg; amint azt Corneli János nagyváradai gör. kath. kanonokhoz intézett levelének (1805. április 4.) következő része bizonyítja: „Praeterea notum facio Dvae Rmae (Dominationi Vestrae Revendissimae), quod ego magno, molestoque cum labore dictionarium quoddam latino—valachico—ungarico—germanicum conscripserim, in quo ponitur omnis vox, omnisque phrasis ex quo Auctore sit. Germanicum idioma adponit hic Clarissimus Professor in pestiensi universitate linguae germanicae D. Halitski. Hungaricum idioma quidem appositum est, sed hic corrigit, emendat et ubi fons non esset appositum, apponit Cl. Adm. Rdus D. Virág, celeberrimus Hungarus, qui et Ciceronis quaedam opera in hungaricum translata edidit”.⁵

Virág készségesen eleget is tett a kérésnek, amint azt a kézirat javításai és pótlásai is bizonyítják.⁶ Munkájáért nem kapott semmi tiszteletdíjat, amint azt Micu-Klein levelezésének a kiadásra vonatkozó azon része bizonyítja, mely szerint a megjelenés és a mű elkelése esetén a magyar és a német anyag beillesztőinek is kell valami tiszteletdíjat adni.⁷ A mű azonban kéziratban maradt s így a tervezetnek ez a része sem valósult meg.

A Micu-Klein-féle szótár ugyan kéziratban maradt, de anyagát beleolvastották a Budán 1825-ben megjelent többnyelvű nagy román szótárba (Lexicon de Buda) Így tehát en-

³ „Conatus sum ego multis fatigiis et vigiliis praesertim, dictionarium, conscribere, ut taliter sublevem et nostrates alias linguas discere volentes, et alios nostram volentes eddiscere, tum per hoc etiam honorem toti nationi facere quod habeat etiam illa dictionarium, quo nulla natio, nisi nostra et zingarica carebat”... i. m. 46. old.

„;... ad hoc dictionarium conscribendum unice amor culturae et eruditionis gentis me movit.” i. m. 45. old.

⁴ i. m. 15. old.

⁵ i. m. 45. old. Az említett Cicero-fordítások: Lélius vagy M. T. Cicéronak beszélgetése a barátságról (1802.); Az idősebb Kátó vagy M. T. Cicéronak beszélgetése az öregségről (1803.).

⁶ i. m. 15. old.

⁷ i. m. 46. old.

nek munkatársai közé kell számítanunk a szorgalmas, munkás-életű Virág Benedeket is.

Feltűnő még, hogy Virág is, Micu-Klein is fordítottak Fleury nagy egyháztörténetéből. Micu-Klein Fleury fordítása szintén kéziratban maradt.

A most közzétett levéltári anyagból az is kitűnik, hogy az akkoriban még Nagyváradon tartózkodó jeles magyar történelíró, Keresztúri József (1755—1825.) is jó viszonyban állott Micu-Kleinnel s hogy Micu-Klein művei kiadási terveiben rá is számított.

A Virág Benedeket budai magányában és Vitkovicsék házánál gyakorta meglátogató kortárs magyar írók levelezése és életrajza talán még több adatot is rejteget Virág Benedeknek a román irodalom akkori vezetőivel való érintkezéséhez.

*

A triász harmadik tagjáról, a nyugtalan, szenvedélyes Sinkairól nincs adatunk, hogy olyan érintkezésben állott volna Virággal, mint két másik társa. A körülmények mérlegelése alapján azonban ezt is igen valószínűnek vehetjük. Sinkai Kovachich Márton György mellett kapott alkalmazást s mellette anyagot is gyűjtött nagy történelmi művéhez a helytartósági levéltár s az akkor alapított Magyar Nemzeti Múzeum anyagának áttanulmányozásával. 1805-ben József nádor és Széchenyi Ferenc tiszteletére egy román verset is írt, amely a román irodalom első pásztorverse.⁸

Sinkai egyik leveléből (Buda, 1804. III. 25.) azt is megtudjuk, hogy Festetich György (Széchenyi Ferenc sógora, a Georgicon alapítója) s a róla elnevezett kódexről is ismeretes Jordánszky Elek (1765—1820) őt (Sinkait) anyagilag is támogatták.⁹

Egy másik levélből meg arról értesülünk (Buda, 1807. III. 22.), hogy krónikájának kéziratát Schedius (1768—1847.), a magyar esztétikai irodalom értékes munkása, is ismerte s a mű adandó címére nézve is eszmét adott neki s felhívta a figyelmét Stritter-re (1740—1801.), arra a német történészre, aki II. Katalin korában Oroszországba került s a Fekete-tenger vidékén élt népek összefoglaló történetét megírta.¹⁰

Dr. Bitay Árpád.

⁸ Bitay Árpád: Dacoromania II. és III. kötet.

⁹ i. m. 61. old.

¹⁰ i. m. 76. old.

K Ü L Ö N F É L É K.

Az Erdély Aranykora színpadon. Jókai életében és költői működésében egyaránt számos mozzanat van, mely a színészzettel, a színpaddal kapcsolatos. E mozzanatok közé tartozik többek között az is, hogy nagy készséggel és becsvágygal dolgozta át maga regényeit drámává különösen a múlt század hetvenes éveitől kezdve. Noha irodalmunkban többször is nem kisebb emberek, mint Kölcsey és Kemény Zsigmond fejtették ki részletesen, hogy az epika és dráma, a regény világa és a színpadé *ugyanazon* tárgyra vagy körre nézve összeférhetetlen műfajok, mégis az ilyen irányú kísérletek sűrű és megnevezhetetlen láncolata állapítható meg. Jókai is egyik jelentős karika ebben a láncban. Számtalan drámátizált regénye van. Ezek közé tartozik az *Erdély aranykora* is, amiről azonban nincs szó sem a *Szinnyei*, sem a *Pintér* művében. Az igaz, hogy az *Erdély aranykorát* nem Jókai, hanem *Haray* Viktor dolgozta át drámának. De az ő nevével kapcsolatban sem találtam nyomát. Azért közlöm a *Déliab* 1853 évf. 641—42 lapjain közölt *Vidéki szemle* rovat ide vágó részét. Azt írja az *S* jegyű tudósító *Szatmárral*, ápr. végén keltezett tudósításában :

„Mükedvelő társulatunk előadásait egyidőre rendes színészek válták föl *Pázmán* Mihály igazgatása alatt . . . Holnap pedig kellemes estvét fogunk élvezni, *Kelemen diák* adatik elé *Pázmán* M. igazgató jutalomjátékával, *Jókai Mór Erdély Aranykora* című jeles regényéből színre alkalmazva *Haray* Viktor által, mely már Nagybányán általános tetszéssel fogadtatott. E regényes korrajz előadásában a fönnebb említett (de névleg meg nem nevezett) művészet barát is részt veend.“

E tudósításból kitetszőleg az *Erdély Aranykorát* *Haray* Viktor dramatizálta regényes *korrajzá*. Regényesnek regényes lehetett, de a korrajzi jelzőt aligha érdemli meg. Hisz maga regény is, melyeknek cselekvénye a *Cseri* művéből van véve, még a *Jókai* korrajzai között is — igen regényes! de a darab címét illetőleg meglehetősen homályos a fogalmazás. *Kelemen*

diák volna? Ezt magából a regényből sehogyse tudjuk megérteni. Nincs a regény tárgyában alapja. A Kelemen diák c. darab más tárgyú darab lehetett s vagy a tudósító vagy a nyomda hibájából valami a híradás szövegéből hiányzik. Haray *Kelemen diák* nevű színdarabot nem írt; ilyenről Szinnyeiben nincs szó, pedig Szinnyei (IV. k. 462 l.) felsorolja a Haray műveit (Szökött színész és katona, Töredék egy menekült naplójából, A nagyságos urak, Az első szerelem). Itt a *Kelemen diák*-ról nincs szó. Ellenben azt írja Szinnyei: „Írt még Haray egy rémdrámát (*Kelemen diák* ?!) és egy *Apafi Mihály* c. színművet.“ Világos, hogy ez az *Apafi Mihály* lehet csak a Haray által készített s Nagybányán már előadott regényes korrajz. Tudvalevőleg a regény Apafi fejedelem idejében történik s maga a fejedelem is egyik szereplő benne, míg Kelemen diák legfőbb az a bizonyos rémdráma lehet csak, amiről Szinnyei is említést tesz.

Haray az *Erdély aranykorát* valószínűleg már 1852-ben, de legkésőbb 1853 elején dramatizálta. Minthogy pedig a Jókai regénye könyvalakban, 1852-ben jelent meg s minthogy valószínűbb, hogy Haray az átdolgozásnál az Erdély aranykorának nem az 1852-diki Pesti Naplóban folytatásokban megjelent szövegét, hanem a két kötetes 1852-diki kiadását használta: elmondható, hogy a regény azon melegében került színpadra. Ez bizonyítéka annak, hogy Jókai műve rendkívül gyorsan elterjedt és népszerűvé vált.

Haray Viktor, az első Jókai regény, illetve az Erdély aranykorának dramatizálója érdekes pályát futott meg. Író, színész, gazdatiszt volt, ahogy a sors hozta. Teleki Sándornak barátja, Petőfinek is ismerőse. (L. Szinnyei. i. h.).

Dr. Kristóf György.

Az argyasi püspökség. Husz évvel ezelőtt írt ilyen tárgyú értekezésemben főleg arra törekedtem, hogy az 1381. május 9-én kelt fontos és kétségtelenül hiteles pápai bullát (az argyasi püspökség alapító levelét) bizonyos Gergely nevű állítólag székelyi püspök nevében szóló s 1382. március 1-re tett oklevéllel kiegyeztessem. Így tettem az argyasi püspökség alapítását 1382 május 9-re. Azóta azonban kisült, hogy az 1382 március 1-re tett és Szabó Károlytól a Székely Oklevéltár I. köt. 78. lapján közölt oklevél hamisítvány. Azzal valaki Cornidest bolonddá

tette. A hamisító azt hitte, hogy miként a XVII—XVIII. századokban, akint 1382-ben is franciskánusok működtek Hosszúmezőn, vagy mostani nevén Kimpolung-on. De aztán kisért, hogy az nem igaz, mert a XIV—XV. századokban a dominikánusok laktak ott. Pontosán ismerjük a franciskánusok kolostorait 1384-ből s ezek közt a hosszúmezei—Kimpolungi nem fordul elő. A szőrényi püspökség és vele együtt Gergely püspökösködése tehát a mesék közé tartozik és az argyasi püspökség alapítása 1381. május 9-re teendő.

Dr. Karácsonyi János.

„Erdély története“. Hogy nincs eléggé felderítve és feldolgozva Erdély múltja, e közérzetnek egyre több jele mutatkozik.

Nem rég közzöltük az E. M. E. pályatételét (valamely vidék vagy község története, illetőleg magyar népének nyelvjárása); továbbá az E. I. T.-ét (valamely vidék vagy község magyarságának népköltészete vagy néprajza). E pályatételek kitűzésével egyidőben merült fel a báró Bánffy Ferenc szép gondolata és áldozatkész ajánlata, melyhez azóta mások is csatlakoztak. (L. folyóiratunk II. évf. 96. l.)

Hasonló szükségérzet jelének tartjuk a következő két pályatételt is, melyet a kolozsvári egyetemmel kapcsolatos *történeti intézet* (vezető Lupas J. és Lepedatu S. professzor) hirdet. Az első teljesen azonos az E. M. E.-vel: Egy község vagy vidék története.

Második: A románság XVI. sz. helyzetét tárgyaló valamelyik történeti forrás elemző méltatása.

Mindkét tétel megoldása 5—5 ezer lej jutalomban részesül. A két dolgozat nyelve természetesen román.

— f. — y.

Unitárius Könyvtár. E címmel dr. Borbély István, folyóiratunk szerkesztője, havonként megjelenő füzetes kiadványsorozatot indított elsősorban unitárius hitbuzgalmi célzattal, de ezzel kapcsolatban általános magyar irodalmi érdekű tanulmányok is jelennek meg benne. Ilyen mindjárt a már megjelent két első szám is: *Borbély: Jókaemlékezete*, melyet egymás cikkünkben ismertettünk és a második szám *Versényi Györgytől: Kriza János emlékezete*, mely a jeles szerzőnek egyik ma már nehezen hozzáférhető tanulmányát adja a közönség kezébe a halhatatlan érdemű

balladakutató halálának 50 éves évfordulója alkalmából. Mint a programból látjuk, ilyen tartalmasnak ígérkezik a sorozat további folyama is. *Gál Kelemen* Brassai Sámuelről, meg a XIX. század nagy bölcselőiről, *Kelemen Lajos* Jakab Elekről, *Varga Béla* a XX. század nagy bölcselőiről fog benne tanulmányt írni, Gyallay Domokostól pedig elbeszéléseket fog hozni ez a derék kis vállalat, mely megérdemli, hogy meleg pártfogásába vegye a közönség s előreláthatólag olyan hasznos és gyümölcsöző hatásu lesz, mint a református *Az Út könyvtára*, mely már évek óta terjeszti az eszményt és a világosságot közönsége körében. E derék kis vállalat ismertetése közben külön meg kell dicséernünk a megjelent kis füzetkének csinos, ízléses formáját, jó papirosát, nyomdai kiállítását s végül bámulatos olcsóságát.

Az *Unitárius Könyvtár* füzetei megrendelhetők szerkesztő címén (Kolozsvár, Unitárius Kollégium).

Cs. B.

AZ ERDÉLYI MAGYAR IRODALOM BIBLIOGRAFIÁJA.

(1919—1924.)

Összeállította: *Dr. György Lajos.*

Hat esztendő telt el azóta, hogy irodalmunk az erdélyi magyarság szellemi életének számottevő, öntudatos tényezőjévé erősödött. Azt a pillanatnyi megdöbbenést, hogy a magyar könyv bőven termő forrásától elzárattunk, a magunkra eszmélés, az erők megfeszítése, az áldozatos akarat és tetterre készség követte. E lelki indítékok zord időkben virágokat fakasztottak, s alig telt el 1—2 esztendő, bizakodva láttuk Erdélyben a magyar kultúrális élet egyre terebélyesebbé váló kibontakozását. Erről a szellemi folyamatról sok méltányoló szó és betű folyt el, sőt a részletjelenségek összefoglalására is történtek érdemes kísérletek. Az alapvető munka azonban még mindig nincs elvégezve. Hiányzik a pontos és lelkiismeretes számbavétele az 1919 óta önálló munka feladata elé állított erdélyi magyar irodalom összes termelésének. Enélkül pedig nem nyerhetünk áttekintést, nem kaphatunk tájékozódást, nem találunk eligazodást erdélyi irodalmunk valóságos terjedelméről és méreteiről.

Megkíséreljük ennek az alapvető munkának az elvégzését. Szakcsoportba rendszerezve felsoroljuk az 1919. január 1 és 1924. december 31. közé eső időben megjelent erdélyi magyar könyveket azzal a meggyőződéssel, hogy értékes adattömeget szolgáltatunk az itt élő magyarság szellemi statisztikájához. Eddig is láttuk és tudtuk, hogy nem szenved pangásban az érvényesülés sok lehetősége elől háttérbe szorított szellemi életünk. Az alábbi felsorolás alapján könnyű lesz a száraz adatokat, annak beszélő bizonyosságaivá eleveníteni, hogy a magyar intellektualitás a súlyos idők ezer nehézségei és megpróbáltatásai között tiszteletreméltó, derék munkát végzett. Az irodalomtörténet is, mely évtizedek vagy egy évszázad távolságából nézi majd a mi napjainkat, készen fogja találni az ada-

tokat annak megállapításához, hogy a nagy történelmi fordulók mindig energiákkal telítik s nem verik le a magyarság lelkét.

Önmagunknak s a jövőnek tartozó kötelességünk tehát, hogy szellemi életünk valamennyi jelenségét észrevegyük, feljegyezzük s így az esetleges elkallódástól megmentsük. Alapos az aggodalmam, hogy az erdélyi magyar könyvtermelés egy jó hányadának emlékét csak az alábbi összeállítás menti át a jövőnek. Különösképen vonatkozik ez az átmeneti időben, az 1919. január 1 és 1922. december 31 közt megjelent könyvekre, amelyek a rendszeres gyűjtésből kiestek. Az 1923. január 1-én életbelépő kötelempéldányok rendszere ettől az évtől kezdve már biztosítja könyveink jövődjét. Bibliográfiánk tehát abból a szempontból is fontos lehet, hogy több esztendő fáradságos munkájával összeszedte nemcsak a forgalomban levő, de a magánkiadásban nehezen hozzáférhető, a nyilvánosság elé nem bocsátott és már elfogyott könyveket is.

Az alábbi összeállítást helyesebben inkább a saját gyűjteményem jegyzékének nevezhetném, mint az erdélyi magyar irodalom bibliográfiájának. Ez utóbbi címre csupán a teljességgel dicsekvő munkálat jogosult. Az természetes, hogy egy magánember, akit csupán a kulturális érdek és a könyv szeretete sarkal, de akinek nem áll rendelkezésére sem valamilyen szerv erkölcsi tekintélye, sem a büntető szankcióval záradékolt törvény, a teljességet csupán megközelíti, de el nem érheti. Mivel sok utánajárásom és az erdélyi íróktól hozzám juttatott adatok megnyugtattak, abban, hogy gyűjteményem a teljesség határait érinti*, ezért bátorságot vettem arra, hogy jegyzékemet a fentebb érintett szempontok érdekében az erdélyi magyar irodalom bibliográfiájaként tegyem közzé. Különben is a hiányokat könnyebb lesz pótolni, mint ezeket az adatokat ezer helyről még egyszer összegyűjteni s veszélyeztetni azt, hogy a folyton torlódó új anyag a régít kiáshatatlanul maga alá temeti.

És hátha ez a bibliográfia is érdeklődést támaszt az erdélyi könyv iránt s útat nyít neki az egyesek és intézmények gyűjteményeihez? Megérdemli ezt a mi könyvünk, ha talán kevés is köztük az olyan, mely dacolhat az idővel. De mintegy történelmileg nevezetes időszak szellemi termékei, helyet

* Külön megemlítendő köszönettel tartozom *Walter Gyulának*, aki értékes és gazdag tájékozottságával állandóan segítségemre volt.

kérhetnek maguknak az irodalomtörténetben, hiszen legtöbbjük a magyar kultúra meleg szeretetéből fakadt. És gondoljuk meg, lesz idő, mikor belőlünk nem marad más, csupán elsárgult, fakó levelei ezeknek a könyveknek, amelyeken keresztül a késő utód kíváncsi érdeklődéssel keresi a megpróbáltatások tűzkojájába vettetett mai lelkünket.

1. Verskötetek.

a) Eredetiek.

K. Adorjáni Zoltán. Temetési énekek. Targu-Mures, (1923). 8-r. 99 l. (2-ik kiadás). Tip. Benkő.

Ady Mariska (Landtné). Én az őszben járok... Cristur-Székelykeresztur, 1924. 8-r. 82 l. Hermann I. kny.

Andor Endre. Fekete máglya. Az Aradi Kölcsey-Egyesület kiadása. Arad, 1922. 8-r. 78 l. Szücs Mihály kny.

Antal János—Becski Andor. Verses-könyv. Cluj-Kolozsvár, 1923. 8-r. 79. „Fraternitas” kny.

Arany János. Toldi (1847). Első erdélyi kiadás. Cluj-Kolozsvár, 1923. 8-r. 48. l. Bernát kny. (Klasszikus Olvasmányok. Könyvsorozat I. Szerkesztik és kiadják: Antalffy Endre és Osvát Kálmán.)

Arany János. Toldi. Költői elbeszélés. A polgári és középiskolák III.—IV. osztálya számára magyarázta: Dr. Kiss Ernő. Cluj-Kolozsvár, 1924. 8-r. 79 l. Minerva R. T.

Arany János. Toldi estéje (1854). Első erdélyi kiadás. Cluj-Kolozsvár, 1924. 8-r. 48 l. Bernát kny. (Klasszikus Olvasmányok. Könyvsorozat II. Szerkesztik és kiadják: Antalffy Endre és Osvát Kálmán.)

Ács Etus. Szerelmi vallomások

versekben. Arad, 1922. 8-r. 16 l. Grafica kny.

Áprily Lajos. Falusi elégia. Cluj-Kolozsvár, 1921. 8-r. 91 l. Minerva R. T.

Áprily Lajos. Esti párbeszéd. (Dicsőszentmárton), 1923. 8-r. 78 l. (Erzsébet kny.)

***Áprily Lajos.** Versek. Budapest, (1924). 8-r. 90 l. Athenaeum R. T.

Bakkay Béla. Göncölszekér. 1908 1918. Careimari-Nagykároly, 1922. 8-r. 80 l.

Bácsy Tibor. Göröngyök. Dicsőszentmárton, 1924. K. 8-r. 32 l. Erzsébet kny.

Bárd Oszkár. Mi lesz velünk? Kolozsvár, 1924. 8-r. 104 l. Kadima R. T.

Bencze Miklós. Piros volt a hó. Brasov-Brassó, 1921. K. 8-r. 62 l. Mercur kny.

Benedek Ferenc. Az isteni nász. Nagyvárad, MCMXX. 8-r. 45 l. Magyar Szó kiadása.

Benedek Ferenc. Biblia. Zsoltárok, versek, litániák. A „Petőfi Társaság” dícséretével kitüntetett versekkel. A költő édesanyjának előszavával. Nagyvárad, (1922). 16-r. 128 l. Franklin könyvkiadó.

Benkő Anna. Gyermeekversek. Képekkel és Benedek Elek előszavával 3—10 éves gyermekek részére. Cluj-Kolozsvár, 1924. 8-r. 104 l. Minerva R. T.

Bíró György. Őszutó. Nagyvárad, 1920. 8-r. 48 l. Nagyvárad Napló kny. rt.

Búcsuének a csiksomlyói Szűz Máriához. Összeírta: Kilian Ernő. Cluj-Kolozsvár (é. n.), 8-r. 16 l. Corvin kny.

Búcsuének a kolozsvári könyvező Szűz kegyképéhez. Összeírta: Kilian Ernő. Cluj-Kolozsvár (é. n.), 8-r. 16 l. Corvin kny.

Dobai István. Messiásod. Kolozsvár, 1922. K. 8-r. 48 l. Hermann J. kny. Székelykeresztur.

Drosnyák János. Tücsök-dalok. Arad, 1922. 8-r. 64 l. Reismann Samu kny

Elekes György. Szibériában pergő homokszemek zenéje. Kézdivásárhely, (1921). K. 8-r. 48 l. Kézdivásárhelyi Kny. R. T.

Elekes György. Szürke csendben. Kézdivásárhely, (1922). 8-r. 60 l. Kézdivásárhelyi Kny R. T.

Elekes György. Hoffmann három meséje. Kézdivásárhely, (1922). 8-r. 22 l. Kézdivásárhelyi Kny. R. T.

Elekes György. Bábszínház. A szerző kiadása. Tg.-Sacuesc-Kézdivásárhely, 1923. 8-r. 89 l. Turóczi István kny.

Elekes György. Mindegy. Szerző kiadása. Tg.-Sacuesc-Kézdivásárhely, 1924. 8-r. 64 l. Turóczi István kny.

***Erdélyi költők.** Gyűjtemény erdélyi lírikusok műveiből 1918—1924 Szerkesztette: Farkas Gyula. Berlin, 1924. 8-r. 124 l. Ludwig Voggenreiter Verlag Magyar Osztály.

Farcádi Sándor. Verseik. Brassó, 1923. 8-r. 80 l. „Brassói Lapok“ kny.

Finta Gerő. A fák: A szerző kiadása. (Székelyudvarhely), 1923. 8-r. 75 l. Globus kny.

Földes Zoltán. Gyermekek köszöntőkönyve. Üdvözlő versikék, köszöntők, levélkék többféle alkalomra. Cluj-Kolozsvár, 1923. 8-r. 115 l. Szent Bonaventura kny.

Frigyes Marcell. Anna. Először a lyrán. Novellák és versek. Nagyvárad, 1921. 8-r. 48 l. Klein és Tarján kiadása és nyom.

Fülöp Áron. Kisebb költeményei. Székelyudvarhely, 1921. 8-r. 68 l. Könyvnyomda R. T.

Giszkalay János. Az új profécziák könyvéből. Cluj, 1923. 8-r. 87 l. Kadima R. T. kiadása és nyom.

Grünn Szery. Bogáncsok. Marosvásárhely, 1920. 8-r. 78 l. „Világosság“ kny.

Gyarmati Ferenc. Fekete orgonák. Déva, 1923. 8-r. 92 l. Hirsch Adolf, kiadása és nyom.

Gyarmati Ferenc. Marosi csönd. Déva, 1924. 8-r. 49 l. Hirsch Adolf kny.

Győri Ernő. Isten és nő. Cluj-Kolozsvár, 1924. 8-r. 91 l. Haladás B. T. kiadása.

Hajnal László. A szolga éneke. Marosvásárhely, 1920. 8-r. 58 l. Kosmos.

Hajnal László. Ilyen vagyok! Cluj-Kolozsvár, 1924. 8-r. 94 l. Szilágyi Ferenc grafikai vállalat kiadása. Corvin kny.

Halmágyi Mária. Fehér virágok. Cluj, 1923. K. 8-r. 46 l. Az Erdélyi Magyar Lányok kiadása. Providentia kny.

Halmágyi Samu. Útam. Odorheiu-Székelyudvarhely, 1923. 8-r. 78 l. Szerző kiadása.

Hangya Péter. Himesház küszöbén. Oradea-Mare - Nagyvárad, 1924. Gutenberg kny.

Hanzéros Géza. Gainobihariász.

Költői elbeszélés. Kolozsvár, 1923. 8-r. 56 l. Szent Bonaventura kny.

Horváth Janka. Versei kisebb-nagyobb gyermekeknek. Arad, 1924. 8-r. 45 l. Réthy Utódai kny.

Huzella Ödön. Eltemetlek téged is édes... Oradea-Mare-Nagyvárad, 1922 8-r. 62 l. Merkur kny.

Istenes énekek. Csiksomlyói Szűz Mária. Javított kiadás. (Kolozsvár é. n.) 8-r. 8 l. Corvin kny.

P. Jánossy—Tóth. Körbe körénk gyerekek. Cluj-Kolozsvár. 1924. 8-r. 64 l. Minerva R. T. kiadás és nyom.

Jenser-Jávör Béla. Prolog a cluji-kolozsvári piarista templom 200 éves jubileumát és a templom restaurálása végett tervezett gyűjtést előkészítő értekezleten. Cluj-Kolozsvár, 1924. május 12. 8-r. 4 l. Providentia kny.

Jékey Aladár. Versek. Cluj-Kolozsvár, 1919. 8-r. 109 l. Szerző kiadása.

Junger Sándor. A megalkuvásnak küszöbén. Petroseni, 1924. 8-r, 16 sztl. l. Tip. Sindicatelor Nationale Romane.

Keleti Sándor. Próféták útján. Alba-Julia, 1923. 8-r. 121 l. Püspöki Lyc. kny.

Kemény Hajni. Epitaphium. Temesvár, 1922. 8 r. 39+3 sztl. l. Hunyadi kny.

Kemény János br. Költemények. Kolozsvár, 1920. 8-r. Stief Jenő és Tsa kny.

Kempner Magda (Radóné). Ritmus Versek. Drámai képek. Oradea-Mare, 1924. 8-r. 79 l. Sonnenfeld A. R. T.

Kibédi László Sándor. Így akarom. 1920—1924. Diciosanmartin-Dicsőszentmárton, 1924. K. 8-r. 32 l. Erzsébet kny. R. T.

Kibédi Sándor. Diadalmas élet. A szerző kiadása. Diciosanmartin-Dicsőszentmárton, 1924. 8-r. 47 l. Erzsébet kny. R. T.

Kiss Piroska. Orgonanyiláskor... Temesvár, 1922. K. 8-r. 29 l. Guttenberg kny.

Kós Károly. Atila királyról ének. E kis könyv szövegét az Első Magyar Betüöntöde R. T. corvinus antiqua típusu betűivel szedte, képeit linoleumba metszette, kéziszajton péterfalvi papirosra nyomtatta és bekötötte Kós Károly műhelye Sztánán, 1923. 8-r. 14 sztl. l.

Kovács Béla. Miskiadok három éneke. V—VII. ének. Salonta-Nagyszalonta, 1921. K. 8-r 66 l. Székely kny.

Kovács Károly. A halott csillag. Déva, 1923. 8 r. 99 l. Laufer Vilmos kiadása és nyom.

Kövér Erzsébet. Versek. Arad, 1924. K. 8-r. 78 l. „Vasárnap“ kny.

Krizsó Kálmán. Proletárversek. Cluj, 1924. K. 8-r. 38 l. Kadima rt.

Krüzseli Erzsébet. Hangtalan lírán. Sighetul-Marmatiei, 1924. 8-r. 78 l. Hermes kny.

Kürthy Károly. Virágos kertemből. Carei-Mari-Nagykároly, 1921. 8-r. 96 l. Kölcsey kny. R. T.

Licker Oszkár. Vágyak, vallo-mások. Krasnojarszk (Szibéria) 1915—1922. Cluj-Kolozsvár (1922). K. 8-r. 38 l. Fischer kny.

Ligeti Ernő. Én jót akartam. Satu-Mare-Szatmár, 1924 8-r. 112 l. Szabadsajtó R. T

Loránt-Lassner Sándor. Az én szívem. Versek prózában. Arad, 1919. 8 r 60 l. Gellért Gyula kiadása. Corvin kny. (Lányi.)

Martini Hilda (Grallertné). Az én világom. Arad, 1922. 8-r.

158 l. Az Aradi Kölcsey Egyesület kiadása. Réthy Lipót és Fia Utódái kny.

Mihály László. Hóvirágok. Cluj-Kolozsvár, 1923. 8-r. 51 l. Szent Bonaventúra kny.

Molnár Sándor. Vágyak szigetén. Petrozsény (é. n.) 8-r. 32 l. Hirsch Samu kny.

Molnár Sándor. Könnyes szoltárok. Petrozsény, 1922. 8-r. 29 l. Globus kny.

Molnár Sándor. Uj tavaszvárás. Petrozsény, 1924. 8-r. 111 l. Kadima R. T. nyom. Cluj Kolozsvár.

Nagy Emma. A verseim. Marosvásárhely, 1920. 8-r. 76 l. A Zord Idő kiadása. Kosmos kny.

Nagy Imréné (Csécsi). Verseim. Kézirat gyanánt. Arad, 1922. 8-r. 97 l. Szücs kny.

Nagy Lajos (Dálnoki). Tavasz Ősz. Arad, 1923. 8-r. 139 l. Reisman kny.

Nagy Lajos (Dálnoki). Fény Árnny. Arad, 1924. 8 r. 133 l. Agromomul kny.

S. Nagy László. Késő köszöntés. (Kolozsvár.) 1920. 8-r. 32 l. Stief kny. (Erdélyi Szemle Könyvtára II.)

Négy szép istenes ének. Összeállította: Kállán Ernő. Cluj-Kolozsvár (é. n.) 8 r. 7 l. Corvin kny.

Oljosz Lajos. Gladiátor arc. (Kolozsvár) 1923. 8 r. 132 l. Minerva R. T. kiadása és nyom.

Ormos Iván. Ölelés dult földön. Arad, 1924. N. 8 r. 56 l. Agromomul kny.

Pakocs Károly. Forró szavak. Satu Mare, 1924. 8 r. 96 l. Simon és Vescan kny. (Corvin Könyvtár.)

Papp József. Kiáltás a barátért. Kolozsvár, 1924. 22 l. Minerva R. T.

Petőfi Sándor. Összes költeményei. Az Erdélyi Irodalmi Társaság megbízásából kiadta Kiss Ernő dr., az E. I. T. titkára. Dicsőszenmárton, 1922. N. 8 r. 599 l. Erzsébet kny. R. T.

Rab Géza. Vágyhimnuszok. Arad, 1923. 8-r. Főbusz kiadás.

Rab Géza. Piros Minaret. Arad, 1923. 8 r. 28 l. Szücs „Vasárnap” kny.

Rab Géza. Ének az éj kincséről. Arad, 1924. 8-r. 45 l. „Vasárnap” kny.

Rajka László dr. Szavalókönyv. Összeállította: — marianumi tanár. Cluj-Kolozsvár, 1923. 8-r. 94 l. Minerva R. T. kiadása és nyomása („Magyar Nép” könyvtára I.)

Rác Imre (Szalacsy). Ibolyák. Szilágysomlyó, 1924. 8-r. 95 l. „Lázár” kny. kiadása és nyomása.

Receanu Ilona. Vágyak visszhangja. Petrozsény, 1922. 8-r. 40 l. Globus kny.

Reményik Sándor. Csak így... Versek 1918—20. (Kolozsvár) 1920. 8-r. 48 l.

Reményik Sándor. Vadvizek zúgása. Radnaberek, 1921. junius-julius. (Kolozsvár) 1921. 8-r. 46 l. Minerva R. T. kiadása és nyomása.

***Reményik Sándor.** A műhelyből. Budapest, 1924. 8 r. 88 l. A „Studium” kiadása.

Rochlitz Gyula. Téged szeretlek!... Cluj-Kolozsvár, 1919. 8-r. 90 l. Szerző kiadása. Kupferstein Testv. kny.

Ruth Klára. Tovább... Oradea-Mare-Nagyvárad, 1923. 8 r. 62 l. Minerva kny.

Serestély Béla. Az örök rejtély.

Déva, (1922) 8-r. 140 l. Erdélyi Irodalmi Társaság kiadása. Hirsch Adolf kny. (U. o. 2. kiadás 1922. 8-r. 144 l.)

Serestély Béla. Zenitén. Déva, 1924. 8-r. 74 l. Laufer Vilmos kiadása és nyomása

Szabó Jenő. A mélységből. Költemények 1914—1920. Brassó 1920. 8-r. 88 l. Kiadja: Brassói Ref. Leányegylet. Gött János Fia. kny.

Szabó Jenő. Sóhajok hidján. Targul-Sacuesc-Kézdivásárhely 1923. 8 r, 125 l. Kézdivásárhelyi Könyvnyomda R. T.

Szabó Jenő. Virágok a Golgotáról. Versek 1918—1923. A cenzura alatt megjelent verseknél a cenzurázás ténye és időpontja külön jelezve van. Szerző sajátja. Targul-Sacuesc Kézdivásárhely, 1923. 8 r. 130 l. Kézdivásárhelyi Könyvnyomda R. T.

Szabolcska Mihály. Eszmények — álmok. Timisoara, 1921. 8 r. 100 l. Helicon kny. rt. kiadása és nyomása.

Szalay Mátyás. A jószág sorsa. Brasov-Brassó, 1924. K. 8 r. 79 l. Erdélyi Tudósító kiadása. Erzsébet kny. rt. Dicsőszentmárton (Erdélyi Tudósító Könyvtára II.)

Szentimrei Jenő. Nyári délután Egeresen. Kolozsvár, 1924. 8-r. 89 l. Kadima R. T.

Szombati-Szabó István. Életem. Kolozsvár, 1922. 8-r. 83 l. A Kaláka kiadása. Husvéth és Hoffer kny Lugos. (U. o. 2-ik kiadás 1923. 8-r. 86 l.

Szombati-Szabó István. Lavinák éneke. Lugoj-Lugos, 1924. 8-r. 69 l. Husvéth és Hoffer kny. (U. o. 2-ik kiadás, ugyanolyan alakú és terjedelmű.)

Tompa László. Erdély hegyei

közt. Cluj-Kolozsvár, 1921. 8 r. 96 l. Minerva R. T. kiadása és nyomása.

Tompa László. Éjszaki szél. Székelyudvarhely, 1923. 8-r. 78 l. A szerző kiadása.

Vajda Béla. Én vagyok. (Gyergyószentmiklós 1922.) K. 8-r. 61 l. Sándory M. kiadása és nyomása.

Vallásos Költemények. Kolozsvár, 1924. K. 8 r. 15 l. „Az Út” kiadása. Minerva R. T. (Ünnepnapok I. sor. 3. sz.)

Veress Miklós. Köszöntő könyv. Husvét (öntöző versek), karácsonyi, újévi, névnapi és más alkalmi köszöntők. Cluj Kolozsvár (1924.) 8-r. 29 l. Minerva R. T.

Vladár Menyhért (Nagycsepcsényi és Muthnai). Tavasz, nyár, ősz. Költemények I. kötet. Arad (1924) 8 r. 96 l. „Vasárnap” kny.

Walter Gyula. A vágyaim. (Székelyudvarhely), 1923. 8-r. 94 l. A szerző kiadása. Globus kny.

***Walter Gyula.** Izenet a világnak. Berlin, 1924. 8-r. 70 l. Ludwig Voggenreiter Verlag Magyar Osztály.

Zsolt Béla. Hiába minden. Nagyvárad, 1921. 8 r. 110 l. Sonnenfeld A. R. T. kiadása és nyomása.

b) Fordítások.

Bardócz Árpád. Japán versek. Timisoara, 1920. 8-r. 61 l. Csendes Testv. kny.

Barna János. Japán antológia. Satu-Mare Szatmár, 1924. 16 r. 64 l. Weisz Sándor kny.

Fekete Tivadar. Szerelmes kert. Modern román költők antológiája. Arad, 1924. 8 r. 192 l. Grafica kiadása és nyomása.

Heine Henrik. A Matrac-sír virágai. Fordította: Kiss Gyula Tg-

Mures-Marosvásárhely, 1922. K. 8.r.
88 l. Kosmos kny.

Keresztury Sándor. Új román
költők antológiája. Oradea-Mare-
Nagyvárad, 1922. 8 r. 110 l. Franklin
könyvkiadó kiadása és nyomása.

Melchior de Palan. Spanyol
kuplék. Spanyol eredetiből fordította :
Barna János. Satmar, 1923. 8 r.
16 l. Tip. Scheimann.

Rainer Maria Rilke Versei.
Reményik Sándor fordítása. (Kolozs-

vár) 1919. 8 r. 14 l. Kupferstein
Tetiv. kny. (Erdélyi Szemle Könyv
tára I.)

Ramón de Campoamor. Do-
loras. Spanyol eredetiből fordította :
Barna János. Satmar, 1923. 8 r.
48 l. Gutenberg kny.

Szombati-Szabó István. Régi
japán költők. Műfordítási antológia
a Krisztus utáni 8., 9. és 10. szá-
zad japán lírájából. Kolozsvár, 1923.
16-r. 76 l. A „Kalácska” kiadása.

(Folytatjuk.)

Szerkesztői üzenet.

Az *Erdélyi Irodalmi Szemle* csak azon műveket ismerteti, amelyeknek
egy példányát a szerkesztőség ismertetés végett megkapja.

A „Magyar Nép“ olcsó könyvei.

A Magyar Nép Kiadóhivatalánál előfizetőink által kezdvésményesen vásárolható könyvek (a könyv címe után az első szám a könyv bolti ára, a második az előfizetői ár, ha kiadóhivatalunkban veszi meg a könyvet, a harmadik, ha ajánlva, a negyedik, ha utánvétellel küldjük meg):

Vőfélykönyv, Históriai könyv, Szavalókönyv, Földmérés kis könyve, Bokréta Jókai műveiből 15—10—14—15; Erdélyi Magyar Naptár 20—11—14—15; Betyár kendője 25—20—24—25; dr. Gyárfás Elemér: Bethlen Miklós kancellár 80—60—64—65; dr. Kristóf György: Jókai Mór élete 50—40—44—45; dr. György Lajos: Pásztortűz Almanach 150—100—104—105; Gyallay Domokos: Föld népe 52—40—44—45; Lakner Ernő: Lelki harmat (r. k. imakönyv) 30—27—29—30; P. Olasz: Világproblémák 50—40—44—45; Benkő Anna: Gyermekmesék (képes) 70—50—54—55; Jánossy-Tóth: Körbe-körbe (képes meséskönyv) 70—50—54—55; Walter Gyula: Izenet a világnak (versek) 50—40—44—45; Szigethy József: Országos Almanach 250—140—158—160; Szentgyörgyi István: Emlékeim 100—80—84—85.

Cím: A „Magyar Nép“ Kiadóhivatala, Cluj—Kolozsvár, Str. Baron L. Pop 5.

A MAGYAR NÉP

Erdély
legjobb és legelterjedtebb
képes néplapja.
Hetilap.

15.000 példányban jelenik meg.

Előfizetési ára:

Belföldön

Egész évre — 100 L.
Félévre — — 50 „
Negyedévre — 30 „

Külföldön

Egész évre — 240 L.
Félévre — — 120 „
Negyedévre — 75 „

KIADÓHIVATAL:

Cluj-Kvár, Str. Baron L Pop 5.

Kérjen mutatványszámot!

A PÁSZTORTŰZ

Erdély legjobb szépirodalmi lapja.

Előfizetési árai:

Belföldön: Külföldön:
Egész évre 350 L. Egész évre 500 L.
Félévre — 180 L. Félévre — 250 L.
Negyedévre 100 L. Negyedévre 150 L.

Kiadóhivatal: Cluj, Baron L Pop 5.

Kérjen mutatványszámot!

Az Erdélyi Irodalmi Szemle

Legtartalmasabb
Tudományos Havi Folyóirat

Előfizetési árai:

Belföldön: Külföldön:
Egész évre 250 L. Egész évre 300 L.
Félévre — 130 L. Félévre — 160 L.
Negyedévre 75 L. Negyedévre 100 L.

Kiadóhivatal Cluj, Str Baron L Pop 5

Kérjen mutatványszámot!